

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΑΙ ΤΗΣ «ΕΡΩΦΙΛΗΣ» ΚΑΙ ΤΗΣ «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ»

Δύο κυρίως σκοπούς εξυπηρετεῖ ἡ μελέτη τῶν δημοτικῶν παραλλαγῶν τῶν ἔργων τῆς προσωπικῆς λογοτεχνίας. Ἀφ' ἑνὸς μὲν διαπιστώνει τὸν βαθμὸν ἐξαπλώσεως ἑνὸς ἔργου καὶ τῆς αἰσθήσεως, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐμποιεῖ εἰς τὸν λαόν· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀξιολογεῖ τὰς μεταπλαστικὰς ἱκανότητας, τὴν αἰσθητικὴν πολλάκις ἐμπειρίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ὁ λαὸς αὐτὸς χρησιμοποιοῖ πρὸς ἔκφρασιν τοῦ ἥρωικοῦ του κόσμου.

Πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἐξαγωγήν τοιούτων ὠφελίμων, διὰ τὰς νεοελληνικὰς ἀλλὰ καὶ τὰς λαογραφικὰς ἐρεῦνας, συμπερασμάτων, παρέχει ἡ μελέτη ὠρισμένων ἔργων τῆς Κρητικῆς προσωπικῆς Λογοτεχνίας, τοῦ 17ου ἰδιῶ αἰῶνος, τῶν ὁποίων πολλὰς δημοτικὰς παραλλαγὰς διασφύζει ὁ λαὸς στοματικῶς.

Ὁ πλοῦτος τῶν στοιχείων τῆς λαϊκῆς ποιητικῆς παραδόσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλήφθησαν ἀπὸ τοὺς Κρητὰς ποιητὰς¹ ἡ καθαρὰ καὶ ζωντανὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τὰ μέτρα καὶ οἱ ἐκφραστικοὶ τρόποι, προσέτι δὲ ἡ ἐξοικείωσις καὶ ἀφοσίωσις τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ἰδανικοὺς ἥρωας τῶν ἔργων², κατέστησαν ταῦτα λαοφιλεῖ ἀναγνώσματα καὶ διηυκόλυναν τὴν διάδοσίν των. Οὕτω οὐδόλως ἐκπλήσσει τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἀπελθόντες Τουρκοκρῆτες, γνωρίζοντες καὶ λαλοῦντες καλῶς τὸ κρητικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, διέσωσαν, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ποιητικῶν κειμένων, καὶ μίαν ἐνδιαφέρουσαν δημοικὴν παραλλαγὴν τῆς «Ἐρωφίλης»³. Ἐξ ἄλλου ἔχομεν πολλὰς καὶ σαφεῖς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ «φονικοῦ τούτου δράματος», διὰ στόματος τοῦ λαοῦ⁴, γεγο-

¹) Διὰ τὰ δημοτικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν κρητικὴν λογοτεχνίαν, ἴδε Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὁ Ἐθνικὸς χαρακτήρας τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», τ. Α', ἀρ. 8 (Ὀκτ. 1915), σ. 20.

²) Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας ἐν Ἀπειράθου Νάξου, περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 114 - 118.

³) Περὶ τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ τῆς Ἐρωφίλης, ἴδε Ἐμμ. Ἰ. Δουλιγεράκη, Τὸ κρητικὸν δημῶδες ῥεσμα τῆς Σουσάννας, περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Θ' (1955), σσ. 343 - 349, 363 - 366 καὶ δὴ τὰς σημ. 6), (4, 116.

⁴) Ἀναφέρομεν τὰς κυριωτέρας μαρτυρίας, τὰς σχετικὰς μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Ἐρωφίλης: Ρ. Aug. Guys, Voyage Littéraire de la Grèce, Paris 1783, τ. Α', σσ. 221 - 223 καὶ τ. Β', σσ. 35 - 36. Γ. Χατζιδάκι, «Καθηκοντα καὶ Ἐλπίδες», περ. «Πρόοδος» (Ἰανουάριος 1897). Arnoldus Pas-

νός τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ μὲν τὴν εὐρεΐαν ἐξάπλωσιν, ἀλλὰ συγχρόνως δικαιολογεῖ τὴν διάδοσίν του καὶ εἰς τοὺς ἀλλοθρήσκους μὲν Τουρκοκρατίας, οἱ ὁποῖοι ὁμως εἶχον τὴν ἰδίαν σωματικὴν κατασκευὴν, τὰ αὐτὰ ἦθῃ καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μὲ τοὺς Χριστιανούς Κρητας¹.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν «Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν» καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἀρκεῖ καὶ μόνον ἡ γνωστὴ μαρτυρία τοῦ Σολωμοῦ, ὅτι ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος «δὲν εἶναι γυναῖκα, ποὺ νὰ μὴ γνωρίζῃ» τὸ ποιμενικὸν τοῦτο εἰδύλλιον².

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν παραλλαγῶν τῶν δύο ἔργων, συνεξετάζοντες πρὸς τὰς ἡδη γνωστὰς καὶ ἡμετέρας ἀνεκδότους.

Α'. «ΕΡΩΦΙΛΗ»

Ἡ τραγῳδία τοῦ Χορτάτζη φέρεται εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν ὑπὸ μορφὴν ἀποσπασμάτων, ἄλλοτε μὲν συνερραμμένων καὶ λογικὴν κάπως ἐνότητα ἀποτελούντων³, ἄλλοτε δὲ ἀνεξαριτῶν ἀπ' ἀλλήλων καὶ κυκλοφορούντων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὑπὸ τύπον ἐρωτικῶν κυρίως καὶ γνωμικῶν διστίχων⁴. Τὸ φαινόμενον εἶναι σύνηθες εἰς τὴν στοματικὴν παράδοσιν πολλῶν ἔργων τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας, τῶν ὁποίων ἢ εἰς στίχους ἑκτασίς εἶναι μεγάλη⁵. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν Ἐρωφίλην, τῆς ὁποίας ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν στίχων καὶ οἱ πλεονασμοὶ δὲν εὐνοοῦν μίαν πλήρη καὶ σαφῇ ἀπομνημόνευσιν τοῦ ἔργου

s o w, «Τραγούδια Ρωμαῖκα», Lipsiae 1860, σ. 570, ἀρ. 910. Παύλου Βλαστοῦ, Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Χορτάτζη, περ. «Κρητικὸς Λαός», τόμ. Α', τευχ. Γ' (1909), σσ. 70 - 72. Ἐρωφίλη, τραγῳδία Γεωργίου Χορτάτζη (1600) ἐκδιδομένη ἐκ τῶν ἀρίστων πηγῶν μετ' εἰσαγωγῆς καὶ λεξιλογίου ὑπὸ Στ. Ξανθοῦδιδου, Ἀθῆναι 1928, εἰσαγ. σσ. λ' - λβ'. ΜΕΕ, τ. ΙΑ' (1929), σ. 625γ, λέξ. Ἐρωφίλη, ὑπὸ Α. Ν. Π(ολίτου).

⁴) Ἴδε Στ. Ξανθοῦδιδου, Ἐπίτομον ἱστορίαν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν ὀρχαιστάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐν Ἀθῆναις 1909, σ. 117.

⁵) Διονύσιος Σολωμός, ἐπιμέλεια καὶ εἰσαγωγή Ν. Β. Τωμαδάκη, Βασικὴ βιβλιοθήκη, ἀρ. 15, ἐκδ. οἶκος «Ἀετός», Ἀθῆναι 1954, Διάλογος, σ. 167.

⁷) Τῆς μορφῆς αὐτῆς εἶναι ἡ παραλλαγή τοῦ Βλαστοῦ (περ. «Κρητικὸς Λαός», κ.λ.π. ἐνθ' ἄνωτ.) καὶ ἡ ἡμετέρα, ἡ ἐνταῦθα ἐκδιδομένη, εἰς τὰ μέρη τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἄξιος λόγος σύνδεσμος καὶ ἀλληλουχία.

⁸) Τοιαῦτα εἶναι τὰ ὑπὸ τῶν Guys, Χατζιδάκι, Passow, Ξανθοῦδιδου κ.λ.π. μνημονεύμενα (ἴδε σημ. 4, ἄνωτ.).

⁹) Ὑπενθυμίζομεν τὴν κατ' ἀποσπάσματα ἐπιβίωσιν τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ», τῆς «Βοσκοπούλας» κ.λ.π. (Ἴδε Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ. κ.λ.π. περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953) σσ. 114 - 118).

ἀπὸ τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὰς καθαρῶς ἰδικὰς του δημιουργίας ἀποφεύγει τὰς λεπτομερείας, ἀγνοεῖ τὰς μακρὰς ψυχολογικὰς ἀναλύσεις τῶν χαρακτήρων καὶ εἶναι ἐξόχως λακωνικός¹⁰. Εἰς τὴν σύμφυτον μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ λαοῦ ἀπέχθειαν αὐτὴν πρὸς τὰς ἐκτεταμένας διηγήσεις πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἐξ ἀδυναμίας πρόχειρον καὶ ἀτελῆ ἀπομνημόνευσιν, ἐκ τῆς ὁποίας λέξεις, στίχοι καὶ ὁλόκληρα μέρη λησμονοῦνται, παραφθείρονται καὶ συμπτύσσονται ἢ ἀλλάσσονται μὲ τυπικὰ ποιητικὰ στοιχεῖα, ληφθέντα ἀπὸ τὴν ἀπέραντον ποιητικὴν του παράδοσιν, ὅπου οἱ στερεότυποι στίχοι ἀποτελοῦν οὐσιωδέστατα στοιχεῖα εἰς τὰς δημιουργίας του. Οὕτω πολλάκις ὁ ἀρχικὸς χαρακτήρ τῶν ἔργων τῆς προσωπικῆς λογοτεχνίας ἀλλοιοῦται εἰς τὰς παραλλαγάς, ἡ ὑπόθεσις μεταβάλλεται οὐσιωδῶς καὶ μόνον ὀλίγαι εἰδήσεις, περὶ τῆς προελεύσεως τῶν παραλλαγῶν, διασφύζονται δι' αὐτῶν¹¹. Τοῦτο εἶναι περισσότερο ἐκδηλον εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βλαστοῦ παραλλαγὴν τῆς Ἐρωφίλης, ἡ ὁποία ἔχει μᾶλλον τὸν χαρακτήρα προχειρῶς καὶ ἀτάκτως ὑπαγορευθέντων μερῶν τῆς τραγῳδίας. Ἡ ἡμετέρα¹² ἀποτελουμένη ἀπὸ πεζῆν καὶ ἔμμετρον ἀφήγησιν τῆς ὅλης ὑποθέσεως, διατηρεῖ κάποιαν χάριν καὶ μὲ τὴν σκηνικὴν διάταξιν, τὴν ὁποίαν διασφύζει εἰς τὸ ἔμμετρον μέρος, δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐπεδείχθη κάποια προσοχὴ εἰς τὴν ἀπομνημόνευσιν τῆς.

Βεβαίως αἱ ἀλλοιώσεις, ἡ σύγχυσις τῶν χαρακτήρων, αἱ παραφθοραὶ καὶ τὰ τυπικὰ λαϊκὰ στοιχεῖα δὲν ἑλλείπουν καὶ ἐδῶ· πάντως ἡ παραλλαγή αὐτὴ εἶναι περισσότερο ἐνπρόσωπος τῆς ἄλλης.

Παρέχομεν νῦν ταύτην ἐπεμβαίνοντες εἰς τὸ πεζὸν μέρος ἐκεῖ, ὅπου ὁ συλλέκτης — ἄμοιρος στοιχειωδῶν γνώσεων συλλογῆς λαογραφικοῦ

¹⁰) Ὡς παράδειγμα παρέχομεν τὸ ποίημα τοῦ «Θανάτου τοῦ Διγενῆς», τοῦ ὁποίου ἔσοχον δεῖγμα λιτότητος εἶναι ἡ κρητικὴ παραλλαγή (σχετικῶς ἴδε Κ. Ρωμαίου, «Ἡ Κρητικὴ παραλλαγή τοῦ «Θανάτου τοῦ Διγενῆς», περ. «Κρητ. Χρονικά», τ. Ζ' (1953) σσ. 395 - 405) Τῆς αὐτῆς λακωνικότητος καὶ λιτότητος δημιούργημα εἶναι καὶ τὸ ἥρωϊκὸ «Κλέφτικα τραγοῦδι» (σχετικῶς ἴδε Γιάβνη Ἀποστολάκη, Τὸ Κλέφτικον τραγοῦδι, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του, ἐν Ἀθήναις 1950, σσ. 106 - 109).

¹¹) Τὸ φαινόμενον ἔχει γενικὸν χαρακτήρα εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ μίᾳ μελέτῃ, ἐπὶ τῶν διαφορῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐν ᾧσμα ἐξυπλοῖται, ἐπὶ τῶν συμφυρμῶν, τοὺς ὁποίους προκαλεῖ ἡ δέχεται, ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων, τὰς ὁποίας προξενεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ἄλλων φασμάτων συγγενῶν ἢ ξένων ὡς καὶ ἐπὶ τῆς προελεύσεως διαφορῶν στερεοτύπων στίχων, θὰ ἔλυσ, νομίζομεν, πολλὰ καὶ ποικίλα τῆς δημοτικῆς ποιήσεως προβλήματα.

¹²) Ἐστάλη ἐκ Σμύρνης ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡρακλείου τουρκοκρητῆς Μεχμέτ Ἀλῆ Τσιναρ (Χατζῆ Ἀλῆ Μπεγάκη) εἰς τὸν Τουρκοδίφην κ. Νικ Σταυρινίδην, ὁ ὁποῖος εὐγενῶς παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς ταύτην.

ύλικου — ἠθέλησε νὰ περικοσμήσῃ τὸ κείμενον διὰ φράσεων καὶ λέξεων εἰς καθαρυνούσαν, τῆς ὁποίας δὲν φαίνεται καλὸς γνώστης.

Ἐπιφυλασσόμεθα εἰς παρατηρήσεις μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ κειμένου.

Ο ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ΚΙ' Η ΝΕΡΩΜΦΙΔΗ ¹³

Σὲ μιὰ ἐποχὴ καὶ σ' ἓνα καιρὸ ἦτο ἓνας βασιλιάς, σὺν πλούτῃ περιπλοῦτος καὶ σὴν δύναμιν δυνατώτατος· ὅμως δὲν εἶχε διάδοχον τοῦ θρόνου του. Ἐπῆγε λοιπὸν σ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τοὺς μάγους, μήπως μπορέσῃ καὶ κάμῃ ἓνα παιδί μὲ τὴ μαγείαν τως. Ὅσο ὅμως κι' ἂν ἐδωκίμασε οἱ κόποι νιου πῆγανε χαμένοι. Σ' αὐτὸ τὸ χρόνον κάποιος βασιλιάς τοῦ ἐκήρυξε πόλεμον καὶ ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἐκστρατεία. Ἐπολέμησε λοιπὸν καὶ σ' ἓνα μικρὸ διάστημα ἐνίκησε τὸ βασιλιά, πὺν τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ μὲ πολλὰ λάφυρα ἐγύρισε σὴν πατρίδαν του. Σὺν λάφυρα, πὺν πῆρε ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἦτανε κι' ἓνα μικρὸ παιδάκι, ὁμορφὸν σὰν ἄγγελος καὶ τρυφερώτατον, πὺν εἶχε τὸ ὄνομα Πανάρετος. Ὁ βασιλιάς αὐτὸ τὸ ἀγγελικὸν παιδί τὸ ἔκαμε παιδί δικόν του καὶ διάδοχόν του. Ὅντιν ἦρθε ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, ἡ γυναῖκα του εἶχε γεννημένα ἓνα κοριτσάκι, κι' αὐτὸ σὰν ἀγγελοῦδι, πὺν τὸ λέγανε Νερωμφίλη. Αὐτὰ τὰ δυὸ παιδιά ἐμεγάλωσαν καὶ ἐγαπιῶντο μὲ μιὰν ἀγάπην κι' ἓνα ἔρωτα μέγαλον, δίχως νὰ ξέρουν ἂν εἶναι ἀδελφεία ἢ ξένοι καὶ ποιά ἦτανε ἡ καταγωγὴ τοῦ Πανάρτου. Μιὰ μέρα πὺν περπατοῦσαν μαζὶ σὺν περβολί, μιὰ γοιὰ εἶδε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔρω-

¹³) Οὕτως ἔχει ὁ τίτλος εἰς τὸ ἐκ Σμύρνης ἀποσταλὲν χειρόγραφον τοῦ συλλέκτου. Ὁ τύπος *Νερωμφίλη* ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς τὸ κείμενον, εἰς τε τὸ πρῶτον καὶ τὸ ἑμμετρον, καθὼς καὶ εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Βλαστοῦ (ἐνθ' ἄνωτερον, σ. 7, σ. 40, σ. 73 κ.λπ.). Ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ν πρὸ τοῦ ε ἐξηγεῖται ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν στενὴν συνεκφώνησιν τοῦ τελικοῦ ν τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου εἰς τὴν αἰτιατικὴν μὲ τὸ ἀρχικόν ε τῆς λέξεως *Νερωμφίλη*, οὕτω *τὴν Νερωμφίλην* > *τὴν Νερωμφίλην*, (πρὸς βλ. *τὴν Ἰδα* > *τὴν Νίδα*). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ὑπαρξὶν τοῦ ἐρρίνου μ πρὸ τοῦ χειλικοῦ δασέος η εἰς τὸ σύμπλεγμα *μφ* (-*μφίλη*) δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, εἴτε οἱ πρόκειται περὶ ἀναλογικὸν πρὸς τὰ *Παμφίλη*, *Πάμφιλος* σχηματισμοῦ εἴτε ἀναλόγου πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ *Σαμφῶ* φαινομένου (Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ, 2, σσ. 550 - 556) εἴτε τέλος περὶ ἀλόγου προσθήκης τοῦ μ οὐτοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος σὺν τῇ παρῳδῇ τοῦ χρόνου ἀπομανθάνει τὰ ἀπαισιμαγεῖας καὶ πολλάκις ἄλλοι οἱ καὶ τὴν οὐσίαν. Ἀξίον πάντως σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ λαὸς διατηρεῖ τὸν τύπον τοῦτον (*Νερωμφίλη*) καὶ τὸν χρησιμοποιοῖ εὐρέως καὶ σήμερον ὡς βαπτιστικὸν ὄνομα, ἐνῶ ὁ ὀρθὸς τύπος (*Νερωφίλη*) σπανίως ἀπαντᾷ εἰς τὴν σημερινὴν ὀνοματολογίαν. Αἱ ἀλλοιοὶ αὐταὶ προσθήκαι ἐρρίνου δὲν εἶναι σπάνιοι εἰς τὴν δημοτικὴν μᾶς γλῶσσαν, πρὸς βλ. καὶ *Ἀνθήνα*, *ἔρωνας* κ.λπ.

τάν τως καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τῶς εἶπε πὼς ἡ φύση γεννᾷ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔρωτα σὲ δυὸ κορμιά, πὺν οἱ πατεράδες κι' οἱ μανάδες τως δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι.

— 'Σεῖς ἀδέρφια δὲν εἰστέ. 'Εσένα Πανάρε τε, σὲ πῆρε καὶ σ' ἔφερε ὁ βασιλιάς λάφυρο ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ σ' ἔκαμε παιδὶ δικό ντου κι' ἡ Νερωμφίλη εἶναι θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ.

Αὐτὰ ἀφοῦ τὰ εἶπε ἡ γριὰ, οἱ νέοι ἄρχισαν νὰ φέρονονται μὲ τὸν πῦδ ἐλεύθερο τρόπο τῆς ἀγάπης.

Ἡ Νερωμφίλη τὴν ἀγάπην πὺν εἶχε σιτὸν νέο τὴν εἶπε σιτὴ Νένα τζη, πὺν τὴν βοηθοῦσε καὶ τὴν παρηγοροῦσε σὲ κάθε τῆς σινοχώρια. Κι' ἡ Νένα τῆς εἶπε τὸ μυστικό, πὼς δὲν ἦταν ἀδέρφια.

Ὁ βασιλιάς ὁμως κατάλαβε τὸν ἔρωτά ντως καὶ τοὺς παρακολουθοῦσε ἀμοναχὸς του. Μιὰ μέρα τοὺς εἶδε νὰ φιλιῶνται καὶ τὰ ἀγκαλιάζονται σιτὴν κρεββατοκάμερα τοῦ Πανάρε το. Τότε δίχως νὰ τωσὲ δόσῃ νὰ καταλάβουνε, φωνάζει τὸν Πανάρε το καὶ τοῦ λέει :

— Νὰ πᾶς νὰ προτείνῃς δυὸ γάμους σιτὴ Νερωμφίλη, γιὰτὶ ἤρθανε σήμερο μανιτάτα ἀπὸ τοὺς γειτόνους βασιλιάδες.

Καθὼς πάῃ ὁ Πανάρε το σιτὴ Νερωμφίλη γιὰ νὰ τῷ πῇ τὴν προξενειά, ὁ βασιλιάς παραμονεύει γιὰ νὰ ἰδῇ τί θὰ κάμουν.

Λοιπὸν¹⁴ ἡ Νερωμφίλη, πὺν εἶδε ἕνα ὄνειρο ἀπὸ βραδύς, κάθεται σὸ παράθυρο κλιτῇ¹⁵ μαζὺ μὲ τὴ Νένα τζη. Σ' αὐτὴ τὴ σιάση βλέπουν τὸν Πανάρε το νὰ ἔρχεται. Γυρίζει ἡ Νερωμφίλη καὶ λέει τῷ Νένας τοῖ :

Μὰ τὸν Πανάρε το θωρῶ κι' ἔρχεται ὅτεν ἔμένα¹⁶

Γ 45 - 46, 61 · 62

¹⁴) Ἄρχεται τὸ δεύτερον, ἔμμετρον, μέρος μὲ τὴν σγηνικὴν του διάταξιν καὶ τὰς ἐπεξηγήσεις ἢ συμπληρώσεις, τὸς ὁποίας εὐρίσκομεν εἰς τὸ χειρόγραφο τοῦ συλλέκτου. Ἀριστερὰ τῶν στίχων θέτομεν τὴν κανονικὴν ἀρίθμησην αὐτῶν εἰς τὴν παραλλαγὴν, δεξιὰ ἐτέθησαν οἱ ἀριθμοὶ των ὡς εὐρίσκονται αὐτοὶ εἰς τὴν ἑκδοσιν τῆς τραγῳδίας ὑπὸ τοῦ Ξανθοῦ διδού. Διὰ τοὺς τυχόν πτεροφθαμένους, συμπεφυμένους, στερεοτύπους εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν γ.λ.π. στίχους παρέχουμεν παρατηρήσεις καὶ ἐπεξηγήσεις εἰς ἰδιαιτέρας δι' ἑκαστον ὑποσημειώσεις.

¹⁵) Θηλυκὸν τοῦ κλιτός, ρηματ. ἐπίθ. ἐκ τοῦ κλίγω (Ἐρωτόκρ. ἑκδ. Ξανθοῦ διδού, Γλωσσάρ. σ. 579). Ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς τὴν Ἐρωφίλῃν καὶ εἰς ἄλλα ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ. (Ἐρωτόκρ., Ζήν., Στάθ., Ἀπόκοπο κ.λ.π.) μὲ τὴν ἔννοιαν, κατηφής, τεθλιμμένος. Ἀπαντᾷ καὶ σήμερον εἰς τὴν κρητικὴν διάλεκτον ἰδίως εἰς τὴν ἑκφρασιν «κάθεται κλιτός καὶ παραπονεμένος».

¹⁶) Εἰς τὸ χγφ. ὑπάρχει ὁ τύπος *θενεμένα* καὶ ἡ ἐξήγησις *θλιμμένα, λυπημένα*. Ἡ λέξις ὁμως αὐτὴ δὲν εἶναι γνωστὴ εἰς Κρήτην ἢ ἀλλαχοῦ. Φαίνεται

κι' εἶναι τ' ἀμμάθια ντου κλιτὰ ¹⁷ καὶ παραπεμένα ¹⁸.

Σιμώνει ὁ Πανάρετος κι' ἡ Νερωμφίλη τοῦ λέει:

Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρε τὴν ψυχὴ μου ¹⁹, Ε 525
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε στὸν κόσμον τὸ κορμὶ μου ²⁰. Γ 149, Ε 525

5 Γιὰ σένα ἐγεννήθηκα, γιὰ σένα θὰ ποθάνω,
γιὰ σένα θὰ τὸν ἀρνηθῶ τὸν κόσμον τὸν ἀπάνω ²¹.

Ὁ Πανάρετος τότε λέει τῇ Νερωμφίλῃς:

Δὺς προξενεὺς σοῦ φέρνω ᾧ, γλυκεῖά μου Νερωμφίλῃ ²²,
μηδὲ σὲ μιὰ δίνω βουλή, μηδὲ σὲ ἄλλῃ ἀχείλι ²³.

νὰ προῆλθεν ἀπὸ συμφυρμὸν τῶν λέξεων ὁθὲν ἔμένα. Εἰς τὴν παραλλ. τοῦ Βλαστοῦ ὁ ἀντίστοιχος στίχος ἔχει ἀκριβῶς τὸ δεύτερον τοῦτο:

21 Καὶ τὸν Πανάρετο θωρῶ κι' ἔρχετ' ὁ θὲν ἔμένα

Εἰς τὴν Ἑρωφίλῃν ἀντὶ τοῦ ὁθὲν παρέχεται πρὸς ἡ ναὶ ἀντὶ τοῦτου ἡ λέξις θλιμμένο.

Ἑρ. Γ, 45-46 Μὰ τὸν Πανάρετο θωρῶ κ' ἔρχεται σὰ θλιμμένο,
καὶ τὸ μαντάτο τὸ πρικὺν θὲ νᾶχη μαθημένο.

καὶ Γ, 61-62 Μὰ τὴν κερά μου συντηρῶ κι' ἔρχεται πρὸς ἔμένα
κι' ἔχει τὸ πρόσωπο κλιτό, τ' ἀμμάθια θαμπωμένα.

¹⁷) Εἰς τὴν παραλλαγὴν Βλαστοῦ, στ. 22 ἀντὶ κλιτὰ γράφεται κλεισά! Εἶναι τοῦτο χαρακτηριστικὸν τοῦ πόσον κακῶς ἀπομνημονεύονται πολλάκις τὰ καίμενα, δεικνύει δὲ πόσον παρανοοῦνται διὰ τοῦτο.

¹⁸) Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι προέρχονται προφανῶς ἀπὸ συμφυρμὸν τῶν 4 ἀνωτέρω (σημ. 16, Ἑρωφ. Γ 45 - 46, Γ 61 - 62) διδομένων. Τὸ μοτίβον τοῦτο τῆς ἀναγγελίας τῆς εἰσόδου εἰς τὴν σκηνὴν ἄλλων προσώπων, ἡ ὁποία γίνεται διὰ τοῦ εἰς αὐτὴν ἤδη υπάρχοντος καὶ ὁμιλοῦντος εἶναι συχνὸν εἰς τὴν τραγωδίαν, πρβλ. Β 235, Β 341, Δ 12, Δ 135, Δ 147, Δ 235 κ.λ.

¹⁹) Ὁ στίχος παρεφθάρη, πρβλ. Ἑρ. Ε 525

Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε ψυχὴ μου

Ἐνταῦθα (εἰς τὴν παραλλαγὴν) ἡ κακὴ καταγραφὴ τοῦ στίχου ἡ ἢ πρόχειρος ἀπομνημονεύσεὶς του μετέβαλε τὸ τρίτον Πανάρετε εἰς Πανάρε (!) τὴν. . .

²⁰) Καὶ τὸ δίστιχον τοῦτο (3 - 4) ἐσχηματίσθη προφανῶς ἀπὸ τὸν συμφυρμὸν τεσσάρων στίχων τῆς τραγωδίας. (Ὁ στ. 4 καὶ παρ' Ἑρωτοκρ. Γ 1400, αὐτούσιος),

Ε 525 Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε ψυχὴ μου,
βοήθα τοῇ βαρυνόμοιρῃ, καὶ δέξον τὸ κορμὶ μου.

Γ 149 Μὰ γῇ ὁμορφ' εἶμαι, γῇ ἄσκημη, Πανάρετε ψυχὴ μου,
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε στὸν κόσμον τὸ κορμὶ μου.

²¹) Τὸ δίστιχον τοῦτο (5 - 6), ἐξ ὧν γνωρίζομεν, δὲν ὑπάρχει αὐτούσιον εἰς τὴν τραγωδίαν. Ἀπηχήσεις του μόνον ἀποτελοῦν οἱ στίχοι, Α 370, Γ 122 - 124, Γ 167 - 168, Ε 286 - 287. Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 29 - 30.

²²) Πρβλ. Ἑρ. Β 251 - 252, Β 405, Γ 95, Δ 27.

²³) Ὁ στίχος δὲν φαίνεται νὰ προῆλθεν ἀπὸ τὸ πρότυπον.

*Η Νερωμίλη ἀπαντᾷ :

10 Δὺς προξενεὺς μοῦ φέρουνε, Πανάρετε, καὶ πέ μου,
ποιὸς εἶν' ὁ πιά καλύτερος, γὰ δώσω τσ' ἀφεδιές μου²⁴.

*Ο Πανάρετος λέει :

Δὲ βάνω 'γὼ εὐχαρισθιά στὸν ἕνα καὶ στὸν ἄλλο,
ἴσα 'χω καὶ τὸν πιά μικρό, ἴσα καὶ τὸ μεγάλο²⁵.

Τότε ἡ Νερωμίλη τοῦ λέει τὸ ὄνειρο²⁶ :

Πανάρετε, Πανάρετε, στολίδι τοῦ ψυχῆς μου,
εἰδὰ 'να ὄνειρο βαρὺ, ποὺ τράνταξ' τὸ κορμὶ μου²⁷.

15 Δὺς περιστέρια πλουμιστά, περίσσα πλουμισμένα²⁸, B 147
σ' ἕνα ψηλότατο δεντρί ἦτανε φωλεμένα²⁹. B 148

Κι' ἐπέρασεν ὁ κυνηγὸς κι' ἐσκότωσε τὸ ἕνα³⁰,
κι' ἐπόμενε τὸ θηλυκὸ μόνο κι' ἀμοναχόντου,
καὶ ἐγύρισε τὰ νύχια του, γιὰ νὰ σφαγῇ ἀπατόντου³¹.

20 Γιὰ νὰ σφαγῇ, γιὰ νὰ πνιγῇ, γιὰ τοῦ καρδιᾶς τὰ μέρη' B 157
γιὰ νὰ σφαγῇ κι' ἐκεῖνο μιὰ γιὰ τὸ δικό του ταίρι³². B 159

²⁴) Πρβλ. Βλαστοῦ, στ. 15 - 16 :

Δὺς προξενεὶά μοῦ φέρανε, 'πέ μου, Πανάρετέ μου,
ποιὸς εἶν' ἀπὸ τοὶ δυὸ καλλιὰ γὰ δώσω τσ' ἀφεδιές μου.

Τὸ δίστιχον τοῦτο εἶναι πιθανὸν ἀνάπλαισις μέρους τῆς τραγωδίας, τὸ ὁποῖον ἐκ κακῆς ἀπομνημονεύσεως ἀπέμαθεν ὁ λαός.

²⁵) Πρβλ. Β 21 - 22. Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 17, ἐνθα ὁ στίχος 12 τῆς παρούσης παραλλαγῆς εἶναι ὁ αὐτός.

²⁶) Εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλη ἀφηγεῖται τὸ ὄνειρον εἰς τὴν Νένα (Β 147 - 158). Ἐνταῦθα ὁμως, ἐνθα τὰ πάντα συμπεκνοῦνται καὶ συγχέονται, ὁ λαὸς ἐπιδιώκει δραματικωτέραν ἐντύπωσιν καὶ συνοχήν, διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας ἀνακοινώσεως τοῦ ὁνείρου εἰς τὸν Πανάρετον.

²⁷) Τράνταξ' τὸ κορμὶ μου = τὸ συνεκίνησε βαθέως.

²⁸) Β 147, Δὺς περιστέρια πλουμιστά μοῦ φαίνετόνε, Νένα, Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 1, ἐνθα ὁ στίχος εἶναι ὁ αὐτὸς μετὰ τὸν τῆς ἡμετέρας παραλλαγῆς.

²⁹) Ἐρωφ., Β 148 . . . κ' ἐθώρου φωλεμένα.

Βλαστοῦ, 2 . . . ἦσανε φωλεμένα.

³⁰) Εἰς τὴν τραγωδίαν δὲν ἀναφέρεται κυνηγός, ἀλλὰ λούπηρ (= λύκος καὶ ἀρπακτικὸν ὄρνεον) Β 151. Λούπηρ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Βλαστόν, στ. 3.

³¹) ...ἀπατόντου. Ἡ ἔκφρασις εἶναι στερεότυπος εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν (ἴδε Μ. Π. Βρετοῦ, Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον 1868, σ. 12, στ. 73 - 74, σ. 15, στ. 80 κ.α.).

³²) Οἱ 4 τελευταῖοι ἐνταῦθα στίχοι (18 - 21) παραλλάσσουν εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἀπὸ τοὺς ἀντιστοίχους τῆς τραγωδίας (Β 155 - 158).

Ὁ Πανάρετος δίνει τὴν ἐξήγησιν ⁸³:

Ὁ κύρης μάς 'το ⁸⁴ κυνηγὸς κι' ἔμεῖς τὰ περιστέρια,
κόρη, καὶ νὰ 'το βολετὸ καὶ νὰ γενοῦμε ταίρια ⁸⁵.

Ὁ Βασιλιάς διὰν εἶδε τὴν παράστασιν αὐτὴν, φωνάζει τὴ Νένα τοῦ Νερωφίλης καὶ τοῦ λέει:

Τὸ σύμβουλο ἐπέψαμε νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθεια,
25 κι' ὁ σύμβουλος ἐκάθετο κι' ἔλεγε παραμύθια ⁸⁶.

Ἄμε καὶ φέρε μὸν τὴν τὴν σκρόφα ⁸⁷, ποὺ θαργίνεται,
πὼς στὰ κρυφὰ καμώματα, ποὺ κάνει, δὲ θαργίνεται.

Καθὼς ἡ Νένα πάη νὰ πάρῃ τὴ Νερωφίλη, ὁ βασιλιάς παραδίδει τὸν Πανάρετο σὸ δῆμιο. Στὸ δρόμο ποὺ πάει ἡ Νερωφίλη γιὰ τὸ βασιλιά, λέει τοῦ Νένας τοῦ:

Ὁ κύρης μου μοῦ μήνυσε νὰ τρέχω νὰ πηγαίνω,
δὲν εἶχαμε στὸ σπῖτι μας χειρότερο σὰν κεῖνο ⁸⁸. E 278
30 Σπιθιά μου τρισκατάρατη καὶ τρισκαταραμένη, E 1
γιατὶ στὰ βάθῃ τοῦ γιαιλοῦ δὲν εἶσαι βουλιασμένη ⁸⁹. E 2

⁸³) Ἐνῶ εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλη ἐκφράζει ἡ ἰδία τὸν φόβον μήπως ὁ λούπης εἶναι αὐτὸς ὁ πατὴρ της,

B 161 λούπης μὴν εἶν' ὁ κύρης μου, τρομάσσω καὶ φοβοῦμαι,

κι' ἔμεῖς τὰ περιστέρι' αὐτὰ κι' ὁμάδι σκοτωθούμε.

ἐνταῦθα ἔκεινος, ὁ ὁποῖος δίδει τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὄνειρου, μὲ βεβαιότητα καὶ οὐκ ἀμφιβολίαν, εἶναι ὁ Πανάρετος. Τοιαῦται συγχύσεις προσώπων, ἐννοιῶν καὶ πραγμάτων εἶναι συνήθεις ἐνταῦθα, ὅπου ὁ λαὸς προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ μὲ 71 στίχους τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς τραγωδίας.

⁸⁴) Ἦτο.

⁸⁵) Ὁ στίχος 22 εἶναι μετὰπλάσις τοῦ B 161 - 162 τῆς τραγωδίας. Ὁ δὲ στί. 23 εἶναι πρόχειρον δημιουργημα τοῦ λαοῦ.

⁸⁶) Ἄλλοτε δειγμάτων συγχύσεως μερῶν τῆς τραγωδίας εἶναι καὶ τὸ δίστιχον τοῦτο, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀντίστοιχον, εἰς τὸ πρότυπον, εὐρίσκειται εἰς μονόλογον τοῦ βασιλέως, κατόπιν τῆς μακρᾶς προσπαθείας τοῦ συμβούλου νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Πανάρετου καὶ τὴν τιμωρίαν τῆς Ἐρωφίλης. Ὁ Βασιλιάς λέει:

Δ 611 - 612 Τὰ γεραθεῖα ἐλωλάνασιν, θαρρῶ μὰ τὴν ἀλήθειαν,
τὸ σύμβουλο καὶ κάθεται καὶ λέει παραμύθια.

⁸⁷) Ὑβρις συνήθης εἰς δημοτικὰ κείμενα μὲ τὴν σημασίαν τῆς κακῆς φήμης γυναικὸς (ἴδε καὶ Ἐμμ. Ἰ. Δουλεγεράκη, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 345, στί. 77).

⁸⁸) Εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλη δὲν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πατρὸς της εἰς τὴν ἀντίστοιχον τῶν στίχων 28 - 29 περίπτωσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀγγελιοφόρου, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ πατὴρ της τὴν ἐκάλεσε,

E 277 - 278 Μ' ἀλλοιῶς γιατί μοῦ μήνυσε μὲ τὸν Ἀρμόδην, κρῖνω
(γιατὶ ἄνθρωπο χειρότερο δὲν ἔχομ' ἀπὸ κεῖνο)

(Πρβλ. Β λαστοῦ 11 - 12). Ὅθεν ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα σύγχυσιν προσώπων.

⁸⁹) Εἰς τὸ πρότυπον οἱ στίχοι αὐτοὶ 30 - 31 δὲν λέγονται ὑπὸ τῆς Ἐρω-

*Η Νερωμίλη παρουσιάζεται στον πατέρα της :

Τὴν δμιλιά σου ἤκουσα καὶ τὴν ψηλότητά σου ⁴⁰ E 325

κ' ἦρθα νὰ δῶ, ἀφεντάκι μου, κι' εἶντά 'ν' τὸ θέλημά σου ⁴¹. E 326

*Ο βασιλιάς :

Καλῶς τὴ θυγατέρα μου, καλῶς τὴνε, νὰ κάμω, Δ 647

35 νὰ κάμω τὰ πρεπούμενα σὸν ἐδικό σου γάμο ⁴².

*Η Νένα μπαίνει στὴ μέση καὶ λέει τοῦ βασιλιά :

"Ἄς κάμωμε, ἀφεντάκι μου, τοῦτ' ἢ φωτιά νὰ σβήσῃ,
σὰ σπύθα δίχως δύναμη στέκει νὰ τὴ γεμίσῃ ⁴³.

*Ο βασιλιάς θυμώνει καὶ τὴν διώχνει ὕβριστικά :

Πήγαίνε, πήγαίν' ἀπὸ 'πά ⁴⁴, κακὴ καὶ ξεπλυμένη,
κι' ἐμένα ἢ θυγατέρα μου εἶναι ξετρεξαμένη ⁴⁵.

*Η Νένα φεύγει καὶ μένει ὁ βασιλιάς μὲ τὴ Νερωμίλη μόνη. Αὐτός,
ἀφοῦ θανάτωσε τὸν Πανάρετο, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔβαλε σ'
ἐνα βαρέλι ⁴⁶ μαζὺ μὲ τὴν καρδιάν του. Τὸ ἄλλο σῶμα τὸ ἔκαμε βρώση
τῶν λιονταριῶν του. *Ο βασιλιάς διατάσσει τὴ Νερωμίλη νὰ ξεσκεπάσῃ
τὸ βαρέλι :

φίλης ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ μαντατοφόρου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ε' πράξεως
ἀναγγέλλει τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Πανάρετου, ἴδε Ε, 1 - 2 καὶ πρβλ.
Δ, 22.

⁴⁰) Ὁ στίχος προφανῶς παρεφθάρη ἐκ τοῦ Ε 325 :

Τὸν ὄρισμό ἐργόκησα τῆς ὑψηλότητάς σου.

(Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ 13 καὶ 33).

⁴¹) Παραφθορά τοῦ Ε 326 εἶναι καὶ ὁ 33 (ἀνωτ.).

E 326 Κι' ἦρθα νὰ μάθω τὸ ζιμιό τ' εἶναι τὸ θέλημά σου.

Διὸ τὸ δίστιχον (32 - 33) πρβλ. καὶ Β 373 - 374 καὶ Βλαστοῦ στ. 14 καὶ 34.

⁴²) Πρβλ. Δ 647 - 8.

Καλῶς τὸν ἄξιό μου γαμπρό, καλῶς τὸνε νὰ κάμω

καθὼς τυχαίνει σήμερο τὸν ὄμορφό σου γάμο.

Συγχέονται καὶ ἐνταῦθα, ὡς συνήθως, τὰ πρόσωπα. (Πρβλ. καὶ Α 545 - 546,
Β 365 - 366, Γ 99 - 100, Βλαστοῦ 45 - 46).

⁴³) Τὸ δίστιχον (36 - 37) εἶναι, πιθανῶς, ἀπήχσις τοῦ Β 33 - 34, διὰ τοῦ
ὁποίου ἡ Νένα προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὴν Ερωμίλην, ὅτι δὲν πρέπει νὰ
συνεχίσῃ τὸν παράνομον μὲ τὸν Πανάρετο ἔρωτα.

⁴⁴) Ἀπὸ 'πά = ἀπὸ δῶ.

⁴⁵) Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 51 - 54. Ξετρεξαμένος ἢ ξεκουζονλαμένος,
ὅστις κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν, «ἔχει χάσει τὰ μυαλά του».

⁴⁶) Συγχέεται καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις βασιέλλι (λεκάνη ἢ δίσκος) πρὸς τὸ βα-
ρέλι. Τὸν τύπον βασιέλλι, βασιέλλο διατηρεῖ ἡ παραλλαγή Βλαστοῦ. Διὰ τὸ
βασιέλλι τοῦτο καὶ τὴν ἐπιβίωσίν του, ἴδε Μάρθας Ἀποσκίτου, Κρητο-
πελοποννησιακά, «Κρητ. Χρονικά», τ. Θ' (1955) σ. 510.

- 40 Ἀνοίξε θυγατέρα μου ἐκεῖνο τὸ βαρύνει
λέω κι' αὐτὸ τὸ χάρισμα καλὸ φανῇ σου θέλει⁴¹ E 368
- Ἡ Νερωμήλη:
Ἡ Νένα μου ἐμίσειε κι' ἐγὼ πολλὰ τρομάσω⁴². E 331
Γιὰ τὸ θεό, ἀφεντάκι μου, καὶ πῶς θ' ἀνεσκεπάσω.
- Ὁ Ποιητής:
Κι' ἀνεσκεπάζει καὶ θωρεῖ, εἴντα νὰ ἰδῇ ἡ καϋμένη.
- 45 Κεῖνη τὴν ὥρα ζωντανὴ ἦτο γ(ῆ) ἀποθαμένη⁴³;
Ἡ Νερωμήλη:
Κύρη μου δὲ σὲ λέω μπλιό, κύρη δὲ σ' ὀνομάζω. E 435
μόν' ἄπονο κι' ἀνέπιστο καὶ σκύλο θὰ σὲ κρᾶζω⁴⁴ E 436
Κεφάλι μου ὠραιότατο, κεφάλι πλουμισμένο, E 417
τ' ἀπομεινάρει τοῦ κορμιοῦ ποῦ τό 'χετε ριγμένο. E 418
- Ὁ βασιλιάς:
50 Τῶ λιονταριῶ μου τό 'δωκα καὶ τῶ σκυλιῶ μου βρώση, E 419
γιατὶ δὲν ἦτονε πρεπὸ χῶμα νὰ τὸ πλακώση. E 420
- Ἡ Νερωμήλη:
Ἡ Νουῆς βασιλιᾷ 'τανε παιδί, 'νοῦς μέγα βασιλέα,
ἀπού 'το μεγαλύτερος ἀφέντης παρὰ σένα⁴⁵.
Τοῦ Τραμουνιάνα βασιλιᾷ, πού 'στε μεγάλοι φίλοι⁴⁶,

⁴¹) E 367 - 368 :

Τὰ πράματα ἀπὸν βρίσκονται σὲ τοῦτο τὸ βατσελλί
σίμωσος, δέξον, χάρισμα καλὸ φανῇ σου θέλει.

(Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ 61 - 62).

⁴²) Πρβλ. E 331 - 332.

⁴³) Πρβλ. E 385 - 386.

⁴⁴) E 435 - 436 :

Ὡ κύρη μου..., μὰ κύρη μπλιό γιάντα νὰ σ' ὀνομάζω,
κι' ὅχι θεργιὸ ἀλύπητο κι' ἄπονο νὰ σὲ κρᾶζω.

⁴⁵) Οἱ στίχοι εἶναι πρόχειρο δημιούργημα τοῦ λαϊκοῦ ποιητοῦ τῆς παραλαγῆς, ὁ ὁποῖος πολλὰ παρήλλαξε, ἄλλα παρέφθειρε καὶ ἄλλα προσέθεσεν ὁ ἴδιος.

⁴⁶) Ἐνταῦθα ὁ Θεασύμαχος, πατὴρ τοῦ Πανάρετου, ἔχει ἀπολησμονηθῇ καὶ εἰς τὴν θέσιν του ὁ λαὸς θέτει ἕν ὄνομα λίαν γνωστὸν εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, τὸν Τραμουνιάνα. Πρβλ. τὸ Δ 675 :

Ξεῦρε λοιπὸ πῶς εἶμαι γυιὸς τοῦ βασιλεῖο τοῦ πλοῦσου

τοῦ Τσερέτσας, τοῦ Θεασύμαχου, τοῦ φίλου τοῦ δικοῦ σου.

Εἰς τὸ πρότυπον ὁ Πανάρετος ἀποκαλύπτει τὴν καταγωγὴν του, ἐνθ' εἰς τὴν παραλλαγὴν, ὅπου τὰ πάντα συμπικνοῦνται εἰς ὀλίγους στίχους, τὴν ἀποκάλυψιν κάμνει ἡ Ἑρωμήλη.

- 55 *ἐκείνονά 'τονε παιδί, ὁ διπλοκακομοίρης.
Κοντό⁵³ τὴν ἀνεσπάσειε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τὰ χεῖλη;
κοντὸ καὶ δὲν ἐφώνιαξε, γλυκειά μου Νερωμφίλη⁵⁴;
'Ο βασιλιάς:
Κι' ὄντ' τὴν ἀνεσπούσανε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τ' ἀχείλη,
δυνὸ τρεῖς φορὲς ἐφώνιαξε, γλυκειά μου Νερωμφίλη⁵⁵ E 163*
- 60 *'Επὰ 'ναι κι' ἡ καρδοῦλα ντου, ἡ πολυματωμένη⁵⁶,
ἀποδὸ ματώθηκε γιὰ σὲ κι' ἦτονε πονεμένη.
'Επὰ 'ναι κι' ἔβγαλε καὶ σὺ, σκύλα, τὴν ἐδική σου, E 409
νὰ τὴν ἐομίζετε τὰ δυὸ, σὰν τὸν πονῆ ἡ ψυχὴ σου. E 410
'Ο Ποιητής:
Τὸ χαντζερὰκι ἰς' ἔβγαλε ἀπ' ἄργυρὸ φουκάρει,
65 ψηλά - ψηλά τὸ πέταξε καὶ στὴ καρδιά τζη ἔβάρη⁵⁷.
Καὶ ὄντ' ἐξεπύχησε ἐβγήκε περιστέρι,
κι' ἀπ' τὴν σφαμένην του καρδιά, τὸ πλουμιστό της ταίρι.
Ζευγάρι ἐγενήκανε καὶ πέταξαν ὁμάδι⁵⁸.
Κι' ὁ βασιλιάς ὥς νὰ τὰ 'δῇ τὰ θαύμασε, καὶ πάλι
70 κάθε ταχύ, κάθε πρωτὶ καὶ κάθε ἀποβράδυ⁵⁹,
ἤρχοντο κι' ἐθωρούσανε κεῖνο τ' ἀπομεινάρει.
[Κι' ἔτσι βγήκε τὸ ὄνειρο τῆς Νερωμφίλης. Αὐτὸ περὶ καὶ ἔμμετρο
εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Πανάρεστον καὶ τῆς Νερωμφίλης]⁶⁰.*

⁵³) Κοντό; = ἄραγε;

⁵⁴) Πρβλ. E 461 - 462, Βλαστοῦ 70 - 71.

⁵⁵) Πρβλ. καὶ E 149.

⁵⁶) Πρβλ. E 408, E 477.

⁵⁷) Ἀπὸ τοῦ στίχου 64 κἄξ. ἄρχεται τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ διασκευαστὴς προσέθεσε μόνος, ἀρυσθεὶς ἐκ τῆς λαϊκῆς ποιήσεως δύο στερεότυπα μοτίβα της. Τὸ μοτίβον τῆς αὐτοκτονίας διὰ τοῦ μικροῦ «χαντζαριοῦ» εἶναι λίαν γνωστὸν καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς λαϊκοὺς ποιητὰς εἰς τοιαύτας περιπτώσεις (περισσότερα ἴδε 'Εμμ. 'Ι. Δουλιγέρakis, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 351, σημ. 23).

⁵⁸) Ὁ λαὸς φαντάζεται, ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον οἱ δύο ἐρασταὶ εὐρίσκονται μαζὶ τὴν δὲ κοινοτάτην αὐτὴν λαϊκὴν ποιητικὴν ἀντίληψιν τὴν εὐρίσκομεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα περιγράφουν τὸν θάνατον δύο ἐραστῶν. Ἄλλοτε μὲν μετατρέπονται αὐτοὶ εἰς πτηνὰ καὶ ἄλλοτε εἰς δένδρα, τὰ ὁποῖα εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἄπτονται τὸ ἓν τοῦ ἄλλου, ὥς νὰ ἀσπάζονται ἀλληλα (ἴδε Ν. Γ. Πολίτου, Ἀκριτικά ἔξομα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, περ. «Λαογραφία», τ. Α' (1909), σ. 244).

⁵⁹) Καὶ ὁ στίχος αὐτοῦς εἶναι τυπικὸς εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν (Δουλιγέρakis, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 349, στ. 178) ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς.

⁶⁰) Ἐδῶ τελειώνει τὸ χειρόγραφον τοῦ συλλέκτου. Δὲν γίνεται λόγος περὶ θανάτου τοῦ βασιλιᾶ, ὥς τούναντίον εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Βλαστοῦ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἡ παροῦσα παραλλαγή ἀποτελεῖ, νομίζομεν, τυπικὸν δεῖγμα τῆς ἀδυναμίας τοῦ λαοῦ νὰ μεταπλάττῃ, ἐπὶ τὰ βελτίω, ἔργα ποιητικὰ ἐκτεταμένα, τῶν ὁποίων, ὅτε μὲν τὸ γνωμολογικὸν περιεχόμενον, ὅτε δὲ αἱ μακραὶ ἀναλύσεις χαρακτήρων καὶ γεγονότων, εἶναι ξέναι πρὸς τὴν ποιητικὴν τεχντροπίαν καὶ τὰς ἀντιλήψεις του. Ἄν ἐξαιρέσωμεν ὅμως ὠρισμένας παραφθορὰς στίχων καὶ συγχύσεις μερῶν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ διασκευαστής, ἐν τῇ προσπάθειά του νὰ διηγηθῇ εἰς πεζὸν καὶ ἔμμετρον μίαν τραγικὴν ἱστορίαν, δὲν ἀπέτυχε τελείως· διότι καί, στοιχειώδη, ἔστω, συνοχὴν ἔχει ἡ ἀφήγησίς του καὶ τὰ πρόσωπα διατηροῦν τὸν χαρακτῆρά των ἀναλλοίωτον, καὶ τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς τραγικῆς ὑποθέσεως δημιουργεῖ τὸ παρὸν λαϊκὸν κείμενον. Δὲν πρέπει νὰ ἀγνοήσωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἀποσκοπεῖται ἐνταῦθα ἡ ἀπλούστευσις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἱστορήσις τῶν παθημάτων τοῦ Πανάρετου καὶ τῆς Ἐρωφίλης κυρίως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δικαιολογοῦνται ὠρισμένοι παραλείψεις. Ὁ θεατρικὸς ρυθμὸς ἐπίσης, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐμφανὴς εἰς τὴν ἔμμετρον διήγησιν, ἀποτελεῖ οὐσιῶδες στοιχεῖον, διότι δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀποψιν, ὅτι πιθανὸν ἢ τραγωδία νὰ παριστάνεται καὶ νῦν εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος τὴν διέσωσε ὑπὸ μορφήν μιᾶς μικρᾶς παραλλαγῆς⁶¹, καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι δὲν ἐπεδείχθη μεγάλη προχειρότης εἰς τὴν ἀπομνημόνευσιν τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου. Βεβαίως αἱ ἀτέλειαι τῆς παραλλαγῆς εἶναι πολλάι. Εἰς τὴν πεζὴν ἀφήγησιν π. χ. ὁ «Πανάρετος» φέρεται ὡς λάφυρον πολέμου καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος στερεῖται δῆθεν τέκνων, παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν μάγων. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι προφανῶς ἀπήχησις τῶν εἰς τὴν τραγωδίαν εἰδήσεων περὶ τοῦ «Πανάρετου», ὁ ὁποῖος εἶναι μὲν θῦμα ἑνὸς ἀτυχοῦς διὰ τὸν πατέρα του πολέμου ὅχι ὅμως καὶ λάφυρον τούτου. Οὐδὲ διάδοχος καθίσταται ὁ ἥρως αὐτός, ἡ σύγχυσις δὲ ὡς πρὸς τὴν γέννησιν τῆς Ἐρωφίλης δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ πρότυπον. Οὐδεὶς ἐπίσης λόγος εἰς τὴν παραλλαγὴν περὶ ἀρετῶν τοῦ Πανάρετου, περὶ τοῦ Φιλολόγου, ὡς σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου καὶ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ του κ.λ. Παραλλήλως, διὰ νὰ καλυφθοῦν ὠρισμένα παραλείψεις καὶ κενά, προστίθενται στοιχεῖα ξένα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς τραγωδίας. Τοιαῦτα εἶναι, ἡ ἀοριστία, διὰ τῆς ὁποίας ἀρχεται τὸ πεζὸν μέρος, μὲ τὴν ἀωνυμίαν τοῦ «δυνατώτατος καὶ περίπλουτος βα-

⁶¹) Ὁ συλλέκτης τοῦ παρόντος κειμένου οὐδεμίαν περὶ τούτου πληροφορίαν παρέχει.

οὐκ αἰδῶ», ὥς συμβαίνει εἰς τὰ παραμύθια⁸², τὸ μοτίβον τῶν μάγων⁸³ καὶ τὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς γραιίας εἰς τὸν κῆπον⁸⁴. Σύγχυσις ἐξ ἄλλου ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ δύο ἐρασταὶ δὲν γνωρίζουν ἂν εἶναι «ἀδελφία» ἢ μή, ἐνῶ ἔχουν ἐρωτικὰς σχέσεις! Γνωρίζομεν τέλος, ὅτι καὶ πρόσωπα καὶ μέρη συγχέονται εἰς τὴν ἔμμετρον ἀφήγησιν. Ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς παρούσης παραλλαγῆς μετὰ αὐτὴν τοῦ Βλαστοῦ καταφαίνεται ὅτι ἡ τραγωδία ἐνεποίησε: μεγάλην αἰσθησιν εἰς τὸν λαόν, ὃ ὅποῦς ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ παραβῇ τὰς συνηθείας του καὶ νὰ ἀποβάλλῃ τὰς ἀδυναμίας του, δι' ὃ καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ δείγματα τῆς δημιουργικῆς του ἱκανότητος εἰς τὰς δύο παραλλαγὰς τῆς Ἐρωφίλης. Εἶναι ἀκόμη ἐμφανές, ὅτι αἱ δύο ἐκτενεῖς αὐταὶ παραλλαγαί⁸⁵ ἔχουν κοινὴν τὴν πηγὴν ἢ ὅπως-δήποτε ἄμεσον σχέσιν ἀφοῦ πλεῖστοι στίχοι ἀμφοτέρων εἶναι οἱ αὐτοί. Πολλαὶ παραφθοραὶ κοιναί, εἰς τὰς δύο, καὶ ἡ εἰς ἑκτασιν διαφορὰ των μικρά.

Β'. «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ»

Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο εἶναι περισσότερον γνωστὸν εἰς τὸν λαόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι καὶ ἡ ἑκτασίς του εἶναι μικρά, καὶ ἡ ὑπόθεσις του ἀπλουστερά μιᾶς ἐκτεταμένης τραγωδίας, καὶ οἱ πλατυασμοὶ εἰς αὐτὸ σχετικῶς ὀλίγοι⁸⁶.

⁸²) Ἴδε Γ. Α. Μέγα, Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ὑπόθεσις (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier), Ἀθῆναι 1952, σ. 7.

⁸³) Παραμυθιακὸν εἶναι καὶ τὸ μοτίβον τοῦτο.

⁸⁴) Παραμυθιακὸν ἐπίσης.

⁸⁵) Τοῦ Βλαστοῦ καὶ ἡ ἡμετέρα δηλαδὴ.

⁸⁶) Παρέχομεν βιβλιογραφίαν τῶν σπουδαιότερων περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ εἰδυλλίου μαρτυριῶν: Διονυσίου Σολωμοῦ, Διάλογος, σ. 167, ἐνθ' ἄνωγ. (σημ. 6). Ém. Legrand, «Ἡ Εὐμορφὴ Βοσκοπούλα», Paris 1870, p. 12, et pp. 37 - 39. Hubert Pernot, Le poème crétois de la Belle Bergère (Mélanges offerts à Ém. Picot), Paris 1913, t. II, pp. 89 - 102. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τ. Γ (1928) σ. 425α, λέξ. Βοσκοπούλα, ὑπὸ Σ. Ξ(ανθοῦ διδου). D. C. Hesselings, Byron en een nieuwwrieks Volkslied, per. Groningen «Neophilologus», ἔτος 23ον, φύλλον 2 (1938), σσ. 145 - 149, ὑποστηρίζεται ἡ ἐπίδρασις τῆς «Βοσκοπούλας» εἰς τὸν Don Juan (Canto II, στροφὴ 112 - Canto IV, στροφὴ 73) τοῦ Byron. H. Pernot, Études de Linguistique Néo-Hellénique, vol. III, (Textes et Lexicologie de Parlers de Chio), Paris 1946, pp. 97 - 100. II. Μαρκάκη, Τὸ Μεσαιωνικὸ εἰδύλλιον «Ἡ Εὐμορφὴ Βοσκοπούλα» σὺν δημοτικῇ παραλλαγῇ στὴν Ἀπειράθου (Νάξου), «Φιλολογ. Πρωτοχρονιά» (1947, χρόνος 4ος) σσ. 137 - 144. Γ. Δάλλας, Γύρω ἀπὸ τῇ «Ναξιακῇ παραλλαγῇ τῆς ὁμορφίης

Αἱ δημοσιευθεῖσαι ἤδη δημοτικαὶ παραλλαγαὶ τῆς Βοσκοπούλας ἐγένοντο αἰτία ἄλλοτε μὲν νὰ γραφοῦν ὠρισμένοι ὠφέλιμοι περὶ τοῦ εἰδυλλίου παρατηρήσεις⁶⁷, ἄλλοτε δὲ νὰ διατυπωθοῦν ἐσφαλμένοι ἀπόψεις⁶⁸. Οἱ γράψαντες περὶ τῶν παραλλαγῶν αὐτῶν παρέλειψαν ἐπίσης νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ οὐσιώδες ζήτημα τῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ κρητικὸν ποίημα κυκλοφορεῖ εἰς τὸν λαόν, διότι καὶ ὅλας τὰς δημοσιευθείσας παραλλαγὰς δὲν ἐγνώριζον, ὥς φαίνεται⁶⁹, καὶ αἱ προθέσεις τῶν ἦσαν ἄλλαι. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπάρχουν δέκα ἐκδεδωμένοι καὶ ἀνεκδοτοὶ δημοτικαὶ παραλλαγαὶ τῆς Βοσκοπούλας, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη καταδεικνύει, ὅτι ὑπέρσθη μεταλλαγὰς καὶ διασκευάς, πολλάκις οὐσιώδεις, κατὰ τὴν εἰς τὸν λαὸν ἐξάπλωσίν της. Ἡ παρῶσα μελέτη σκοπὸν ἔχει νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα καὶ νὰ συμβάλῃ, ὅσον ἐνεστιν, εἰς τὴν λύσιν του· προσέτι δὲ νὰ ἀσχοληθῇ, ἐν ὀλίγοις, καὶ μὲ ὠρισμένας ἀπόψεις, τὰς ὁποίας οἱ πρὸ ἡμῶν γράψαντες διετύπωσαν καὶ τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ἀξίας συζητήσεως.

Προτοῦ ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν, κρίνομεν σκόπιμον, νὰ δημοσιεύσωμεν πίνακα τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἰς ἡμᾶς ἐκδεδωμένων καὶ ἀνεκδότων δημοτικῶν παραλλαγῶν τῆς «Βοσκοπούλας», διὰ νὰ ἔχωμεν μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς ἐξαπλώσεώς

Βοσκοπούλας, περ. «Ναξιακὸν Ἀρχεῖον», τ. Α', αὐχὸς 4ον (1947), σσ. 46 - 52. Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτ. ἐν Ἀπειράθου Νάξου, περ. «Κρητ. Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 111 - 118. Γ. Θ. Ζώρα, Τὸ Κρητικὸν εἰδυλλίον τῆς Βοσκοπούλας καὶ ὁ Ζακυνθινὸς ποιητὴς Ν. Κουτούζης, εἰς τὸ «Programme des Travaux» τοῦ Θ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Thessalonique, 1953, p. 23. Γ. Θ. Ζώρα - Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι Προσολωμικοὶ ποιηταί, Ἀθῆναι 1953, σσ. 65 - 67 καὶ 89. Κ. Θ. Δημσρά, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Δεύτερη ἐκδοσις, Ἀθῆναι 1954, σ. 83. Περὶ τῆς ἄλλης γενικῆς βιβλιογρ. καὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ εἰδυλλίου ἴδε Μ. J. Manoussakas, La Littérature Crétoise à l' époque Vénitienne, Extrait de L' Hellénisme Contemporain, tom. IX (1955) σ. 107, σημ. 3 καὶ σελ. 108, σημ. 1, 2.

⁶⁷) Hub. Pernot, Le poème crétois... (Mélanges Picot) ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 89 - 102 καὶ Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ., ἐνθ' ἄνωτ, σσ. 114 - 118.

⁶⁸) Ἴδε Π. Μαρκάκη καὶ Γ. Δάλλα, ἐνθ' ἄνωτ. (σημ. 66).

⁶⁹) Ὁ Μαρκάκης γνωρίζει τέσσαρες παραλλαγὰς, ὁ δὲ ἐσχάτως δημοσιευθείσας νὰ ὑποδείξῃ τὸ πρότυπον «τῆς Βοσκοπούλας» ποιητῆς Ἀρῆς Δι-κταῖος, (περ. «Νέα Ἑστία», τ. 59ος, τεῦχος 685 - 686, σσ. 126 - 134, ἴδε καὶ ἀπαντήσεις ὑπὸ Μ. Μανούσακα καὶ Λ. Πολίτη εἰς ἐπόμενα τεύχη τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ) λέγει, ἐν σελ. 133α σημ. 9, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ νέα ἐκδοσις τῆς «Βοσκοπούλας» μαζί! μὲ τίς «τέσσερις γνωστὲς δημοτικὲς παραλλαγές της».

της εἰς τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς τόπους, προσέτι δὲ θεωροῦμεν ἀπαραιτήτων τὴν παράθεσιν περιλήψεως τῆς ὅλης ὑποθέσεως τοῦ εἰδυλλίου, διὰ νὰ κατανοηθοῦν εὐκολώτερον τὰ ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω συζητούμενα. Τέλος, μετὰ τὴν περίληψιν αὐτὴν, δημοσιεύομεν δύο ἀνεκδότους δημοτ. παραλλαγάς, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἐνδιαφέροντα προβλήματα καὶ εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῶν διαφορῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ εἰδυλλιον διασφάζεται εἰς τὸν λαόν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ»,

- Κρήτης¹. Anton. Jeannarakis, Ἄσματα Κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν, Leipzig 1876, σσ. 129 - 130, ἀρ. 131, στ. 66. Ἡ ἰδίᾳ παραλλ. καὶ εἰς τὴν Πλήρη Συλλογὴν Κρητ. Δημοδῶν ᾠμάτων, ὑπὸ Ἀρ. στ. Κρητ. ἐν Ἀθήναις 1921, σσ. 210 - 212, στ. 66.
- Κρήτης². Ἀνέκδοτος, ὑφ' ἡμῶν, ἐν τῷ χωρίῳ Ζαυρὸς τῆς περιοχῆς Ἡρακλείου Κρήτης, καταγραφεῖσα κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς γραίας Μαρίας Νικ. Δουλεργάκη, ἐτῶν 90, στίχοι 41.
- Κρήτης³. Ἀνέκδοτος, εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν ἀποκειμένη (ἀριθ. κατατάξ. ΛΑ 1162Γ, σσ. 145 - 148. Μ. Λιουδάκη, Λαοὶ - δα Μεραμβέλλου, 1938) στ. 55.
- Κρήτης⁴. Ἀνέκδοτος ἐν ΛΑ (Μ. Λιουδάκη, ἀνέκδοτα τραγούδια, παραλογές, σσ. 283 - 285) στ. 34¹⁰.
- Μήλου. Μαρῖνου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1868, Ἀθῆναι 1868, σσ. 13 - 15 ἔσθ. Β', στ. 50. Ἡ ἰδίᾳ παραλλαγή ἐν Ém. Legrand, Ἡ «Εὐμορφη Βοσκοπούλα» ἐν Παρίσις 1870, σσ. 37 - 39.
- Νάξου. Π. Μαρκάκη, Τὸ Μεσαιωνικὸ εἰδυλλιον «Ἡ Εὐμορφη Βοσκοπούλα» σὺν δημοτικῇ παραλλαγῇ στὴν Ἀπειράθου (Νάξου), Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά (1917, χρόνος 4ος) σσ. 137 - 144, στ. 93.
- Ρόδου¹. Γερασίου Δ. Δρακίδου, Ροδιακά, Ἀθῆναι 1937, σσ. 49 - 50, στ. 36.
- Ρόδου². Ἀνέκδοτος εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξ. τῆς Ἀκ. Ἀθηνῶν, χειρόγρ. Παπα. χρυστοδούλου, ἀρ. 534, σ. 401, ἀριθ. 19¹¹, στ. 19.
- Χίου¹. Κωνστ. Ν. Κανελλάκη, Χιακά ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σσ. 113 - 128, στ. 498.
- Χίου². Hubert Pernot, Le poème crétois de la Belle Bergère (Mélanges offerts à Émile Picot), Paris 1913, t. II, pp. 89 - 102, στ. 73. Περὶ τῆς ἰδίας ἰδεῖ καὶ H. Pernot, Études de Linguistique Néo - Hellénique tom. III (Textes et Lexicologie de Parlers de Chio), Paris 1946, pp. 97 - 100.

¹⁰) Τὰς δύο ταύτας (Κρ.³, Κρ.⁴) παραλλ. εὐγενῶς παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς ὁ μέλλων νὰ ἐδώῃ κριτικῶς τὴν «Βοσκοπούλαν» Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιων. Ἀρχείου κ. Μ. Ι. Μανούσκακος, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν διάθεσιν ἔχουν τεθεῖ. Τὸν κύριον Μανούσκακον εὐχαριστοῦμεν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

¹¹) Τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ κ. Ι. Καλλέρον, ὅστις παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς τὴν παραλλ. εὐχαριστοῦμεν ὡσάύτως.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΙΔΥΛΛΙΟΥ⁷²

«Ένας βοσκός συναντᾷ στήν ἐξοχή μιὰ «πανώρια» βοσκοπούλα καὶ λιποθυμᾷ χτυπημένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιά της. Συνέρχεται, καὶ ὕστερα ἀπὸ πρότασή της τὴν ἀκολουθεῖ στὸ σπήλιο της γιὰ νὰ ξεκουρασιῇ. Στὸ δρόμο ἀρραβωνιάζονται. Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ ἀπλοῦ καὶ καθαροῦ σπήλιου, τοῦ λιτοῦ δείπνου τους καὶ τῆς εὐτυχίας τους, ποὺ κρατεῖ μερικὲς μέρες. Ὁ βοσκὸς φεύγει γιὰ τὴ μίντρα του μὲ τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ ξαναγυρίσῃ σ' ἓνα μῆνα, ὅμως ἀρρωσταίνει καὶ πονεῖ πολὺς καιρὸς, ὥσπου νὰ πάῃ. Ὅταν καταφέρει νὰ περπατήσῃ καὶ πηγαίνει στὸ σπήλιο, εἶναι πιά ἀργά. Ἡ κόρη ἔχει πεθάνει ἀπὸ τὸν καϊμό της πιστεύοντας πὼς τὴν ἀπαρνήθηκε. Ὁ βοσκὸς βρῖσκει μόνο τὸ μαυροφορεμένο γέρο πατέρα της, ποὺ κλαίει τὴν κόρη του καὶ τοῦ διηγεῖται πὼς πέθανε ἡ ἀρραβωνιαστικιά του. Τὸ ἔργο τελειώνει μὲ τὸ θρῆνο τοῦ βοσκοῦ πάνω στὸ μνημεῖο τῆς βοσκοπούλας».

Παρέχομεν νῦν τὰς δύο ἀνεκδότους ἐκ Κρήτης δημοτικὰς περὺ τῆς γὰς τοῦ εἰδυλλίου (Κρ.³, Κρ.²).

ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ, Κρήτης 3⁷³ (μορφὴ Α)

	Κάτω σὲ μιὰν ἔξοριά, σ' ἓνα λειβάδι ⁷⁴ ,	1
	μιὰν ταχυνὴ ἐπῆγα στὸ κοπάδι.	2
	Κάτω 'κειά, ποὺ 'ν' τὰ δέντρα, τὰ ποιάμια,	3
	τὰ θροσερά, τὰ τρυφερά καλάμια.	4
5	Κάτω 'κειά, ποὺ 'ν' τὰ δέντρα τ' ἀθισμένα,	5
	ποὺ βόσκονται τὰ λάφια τὰ καημένα.	6
 ⁷⁵	
	Βρίσκω μιὰ Βοσκοπούλα κι' ἐκοιμᾶτο	

⁷²) Λαμβάνομεν ἐνταῦθα τὴν περίληψιν, τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου εἰς τὴν «Κρητικὴν Ἀνθολογίαν» (εἰσαγωγή, ἀνθολόγησις καὶ σημειώματα ὑπ' αὐτοῦ, Ἡράκλειον 1954, σ. 51), τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν λίαν ἐπιτυχή.

⁷³) Εἶναι ἡ μία ἐκ τῶν δύο παρσχωρηθεισῶν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ κ. Μανούσα κα Κρητικῶν παραλλαγῶν Κρ.³ (ἀρ. 1162Γ, σ. 145 - 148). Τὸ Ἀ' σημαίνει τὴν μορφήν τῆς «Βοσκοπούλας», τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει ἡ παραλλαγή. Ἡ ἀρίθμησης τῶν στίχων ἐτέθη καθ' ὁμοίον τρόπον μὲ τὴν ἀρίθμησην τῆς «Ἐρωφίλης» ἀνωτέρω (σημ. 14).

⁷⁴) Οἱ στίχοι ἢ αἱ λέξεις εἶναι πολλάκις ἐλαφρῶς παρεφθαρμένοι ἢ ἀντικατεστημένοι, ὥς ἀντὶ τῆς λέξ. *λαγκάδι* τοῦ προτ. τίθεται ἐνταῦθα *λειβάδι*. Καθ' ὅσον ὅμως δὲν ἀλλοιοῦνται ἡ οὐσία δὲν θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ δεικνύωμεν τὰς ἐκάστοτε παραφθοράς ἢ ἀλλαγὰς ταύτας.

⁷⁵) Παραλείπονται δύο περιγραφικοὶ στίχοι (οἱ 7 - 8) τοῦ προτύπου.

- σὲ μιὰ χρυσομηλίτσα ἀπὸ κάτω⁷⁶.
 Στέκω καὶ συντηρῶ τὴνε σι' ἀμμάθια, 17
 10 κι' ἐγίνηκ' ἡ καρδιά μου δὺὸ κομμάθια⁷⁷. 18
 Στέκω καὶ συντηρῶ τὴνε σιὰ φρύδια,
 κορεμάσθηκ' ἡ καρδιά μου σὰν τὰ φύλλα.
 Τὰ χεῖλια τῆς, τὰ μερτζανοβαμμένα
 τὰ ντόδια τῆς, τὰ πυκνοφυτεμένα
 15 καὶ ὁ λαιμός τῆς, τὸ χρυσὸ λαήνι,
 ποὺ βάνει ὁ βασιλιάς νερὸ καὶ πίνει.
⁷⁸
 —Μ' ἀργά 'ναι 'δά, βοσκέ, καὶ ποῦ θὰ πᾶμε⁷⁹;
 κι' ἄς θέσωμε ἐπὰ σιὰ χόρτα χάμαι. 112
 'Αργά 'ναι 'δά, βοσκέ, καὶ ποῦ θὰ μείνης;
 20 —Βάλε με σι' ἀγκαλάκια σου νὰ μείνω⁸⁰.
⁸¹
 Στὸν κάμπο - κάμπο, φῶς μου, περπατοῦσαν⁸²
 καὶ 'νοῦς τ' ἄλλοι τὴ χέραν ἐκρατοῦσαν. 135
 Στὸν κάμπο - κάμπο, φῶς μου, ἐπηγαῖνα,
 καὶ σὰν τ' ἀδέρφια ἦσ' ἀγκαλιασμένα⁸³.
 25 Στὸν κάμπο - κάμπο⁸⁴, φῶς μου, περπατοῦσαν,
 κι' ὅλοι οἱ νερατζανθοὶ τῇ λαντουροῦσαν⁸⁵. 144

⁷⁶) Οἱ στ. 7 - 8 τῆς παραλλαγῆς δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ πρότυπον, οὐδὲ τὸ περιεχόμενόν των συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπόθεσίν του, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κόρη παρουσιάζεται νὰ «βλέπῃ κάποια πρόβατα δικά της» καὶ οὐχὶ κοιμωμένη.

⁷⁷) Παραλείπονται ὁκτώ στίχοι τοῦ προτύπου, εἰς τοὺς ὁποίους περιγράφεται ἡ ὥραιότης τῆς κόρης. Τοιοῦτους ὁμως στίχους θέτει εἰς ἄλλο μέρος ὁ δημιουργὸς τῆς παραλλ. (τοὺς 11 - 16), ὑπὸ τοῦ ἰδίου ποιηθέντας.

⁷⁸) Παραλείπονται οἱ στίχοι 19 - 110, ὅπου περιγράφονται, ἡ λιποθυμία τοῦ «βοσκῶ», ἡ προθυμία τῆς κόρης νὰ τὸν περιποιηθῇ, ἡ ὑπ' αὐτῆς δικαιολόγησις τῆς προθυμίας αὐτῆς καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν βοσκόν.

⁷⁹) Ὁ στ. εἶναι συμφυρμὸς τῶν 111+117+119.

⁸⁰) Ὁ στ. εἶναι ἀπῆλψις τοῦ 108.

⁸¹) Παραλείπονται οἱ στίχοι 113 - 134, ὅπου ἡ κόρη προσκαλεῖ «τὸ βοσκὸ στὸ σπήλιον».

⁸²) Ὁ στ. προέρχεται ἀπὸ τὸν 136. Ἀπὸ τοῦδε παύει ὁ βοσκὸς νὰ ἀφηγηται ὁ ἴδιος. Ἡ ἀφήγησις γίνεται πλέον εἰς τρίτον πρόσωπον.

⁸³) Οἱ στ. 23 - 24 δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὸ πρότυπον.

⁸⁴) Ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς φράσεως, ὅπως ἐνταῦθα ἡ φρᾶσις «στὸν κάμπο - κάμπο...», εἶναι συνήθης εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, (πρβλ. Δοὐλγεράκης, Τῆς Σουσάννας..., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 343, στ. 3, 5, 7).

⁸⁵) Τῶν στίχων 25 - 26 τῆς παραλλ. προηγείται εἰς τὸ πρότυπον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνταλλαγῆς δακτυλίου ὑπὸ τῶν δύο ἐραστῶν καὶ περιγραφὴ τῆς φύ-

- Καὶ πάει τον σιὸ σπήλιο, τὸ δικό τῆς,
 ποὺ ἔον τοῦ λυγεροῦ τ' ἀρχοντικό τῆς⁸⁶.
⁸⁷
- Τοῦ λαηνιοῦ τὸν πάτο εἶχε λυχνάρι, 158
 30 κι' ἤτιονε μιὰ προπιὰ κι' ἕνα καμάρι. 159
 Βγάνει ξεροῦ, βγάνει χλωροῦ μαλάκα⁸⁸, 193
 βγάνει κι' ἕναν ἀρνὶ πάνω στὴν πλάκα. 194
 Βγάνει κι' ἕνα φλασκάκι πλουμισμένο, 198
 γλυκόξινο κρασάκι γεμισμένο. 197
- 35 Βγάνει κι' ἕνα ποτήρι πλουμισμένο,
 ποὺ τὸ ἔχαν οἱ βοσκοὶ πελεκημένο⁸⁹.
 Βγάνει κι' ἕνα σπαθάκι πλουμισμένο,
 μὲ κόκκινο κορδέλι κρεμασμένο. 180
- Δὲ θέλω γὼ ξεροῦ, χλωροῦ μαλάκα,
 40 μηδὲ ἀρνί, φῶς μου, ἀπὸ στὴν πλάκα⁹⁰.
 μὰ θέλω, φῶς μου, νάρθη ἢ ὄρεξή σου,
 ἂν εἶναι, μ' ὄρισμό σου, τὸ φιλή σου⁹¹.
 — Δὲν τῶχω το' ἀθροωπιὰς καὶ τοῦ τιμῆς μου, 210
 ἔθουςας λοῆς νὰ διάξω τὸ κορμί μου. 211
⁹²
- 45 Παίρνει ὁ βοσκὸς τὴ βούργιαν του, μισεύγει,
 κι' ἡ κόρη τότες θάρρειε δὲ γιαέρνει,
 κι' ὁμπρὸς στὴ βρύση πέφτει λιγωμένη⁹³. 29
 Παίρνει ὁ βοσκὸς νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση, 37
 καὶ πάει πρὸς το' ἀγάπης νὰ τὸ χύση. 38
- 50 Καὶ ξαναλαντουρᾷ τη, φῶς μου, πάλι, 41

σεως. Ὁ στ. 26 προέρχεται ἀπὸ τὸν 144 τοῦ προτ. ἑλαφρῶς διαφέρων τοῦτου.

⁸⁶) Οἱ στ. 27 - 28 δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ πρότυπον.

⁸⁷) Παραλείπονται οἱ στίχοι 149 - 152, οἱ ὁποῖοι περιγράφουν «τὸν σπήλιο».

⁸⁸) Παραλείπονται πρὸ τοῦ διστίχου αὐτοῦ (30 - 31) οἱ στ. 155 - 178 καὶ 181 - 192, ὅπου περιγράφεται ἡ τῶς καὶ ἡ ὠραιότης τοῦ σπηλαίου. Ἡ κόρη ἐπίσης ἀποκολλήνεται, ὅτι ἔχει μόνον ἕναν πατέρα, ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει.

⁸⁹) Οἱ στ. 35 - 36 δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ πρότυπον.

⁹⁰) Ἰδε στ. 31 - 32 τῆς παραλλ. ἀνωτέρω. Οἱ ἀντίστοιχοι τῶν στ. 39 - 40 αὐτῆς εἶναι διάφοροι εἰς τὸ πρότυπον (201 - 202).

⁹¹) Τὸ διστίχον 41 - 42 προέρχεται ἀπὸ τοὺς στ. 203 - 204 τῆς «Βοσκοπούλας».

⁹²) Ἀπὸ τοῦδε εἰσάγονται διάφορα, τοῦ προτύπου, μέρη καὶ ἡ παραλλαγή ἀπομακρύνεται τῆς ἀρχικῆς ἀφηγήσεως.

⁹³) Συγγέεται ἐνταῦθα τὸ ἐπεισόδιον τῆς λιποθυμίας τοῦ βοσκῶ καὶ ἀντ' αὐτοῦ λιποθυμεῖ ἡ κόρη.

	καὶ συνιφέρ' ὁ νοῦς το' ἀπὸν τῇ ζάλῃ.	42
	Κερά μου, τὸ μιστό σου τ' ἀρχισμένο	105
	νά 'τον ἀπὸν τὸ θιὸ ξετελεμένο ⁹⁴ .	106
	Δὲν ἴδω το' ἀθροπιᾶς καὶ τοῇ τιμῆς μου,	210
55	κι' ἔτοδ' μοῦ παραγγεῖλαν οἱ γονεῖς μου.	

Τοῦτο εἶναι τὸ τέλος τῆς παραλλαγῆς αὐτῆς τῆς μορφῆς Α', εἰς τὴν ὁποῖαν πολλοὶ στίχοι εἶναι αὐτούσιοι ἢ συμπεφυρμένοι στίχοι τοῦ προτύπου καὶ ἄλλοι εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα παρεμβληθέντα εἰς ἀντικατάστασιν λησμονηθέντων μερῶν. Τῆς αὐτῆς μορφῆς εἶναι καὶ ἡ ἐτέρω ἐκ Λατοίδας παραλλαγὴ με' ὠρισμένας, οὐχὶ οὐσιώδεις, διαφορὰς εἰς στίχους καὶ λέξεις. Ἀμφότεραι εἶναι προϊόντα προχείρου ἀπομνημονεύσεως καὶ ἀτελεῖς εἰς τὴν ἀφήγησιν. Ὡρισμένοι μόνον στίχοι εἰς αὐτὰς διατηροῦν κάποιαν χάριν.

ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ, Κρήτης²⁹⁵ (μορφὴ Β')

	Σὲ μεγάλη ἐξοχή ⁹⁶ , σ' ἕνα λαγκάδι,	1
	μιὰν ταχυνὴ ἐπῆγα στὸ κοπάδι.	2
	Σὲ δέντρα, σὲ λειβάδια, σὲ ποιάμια,	3
	σὲ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια.	4
5	'Εκεῖ στὰ δέντρα 'κεῖνα τ' ἀνθισμένα,	5
	πὸν βόσκαν τὰ 'λαφάκια τὰ καῦμένα.	6
	'Εκεῖ στὰ δροσερὰ τὰ χορταράκια,	7
	πὸν γλυκοκελαηδοῦσαν τὰ πουλάκια.	8
	Πανώρια λυγρὴ, πανώρια κόρη,	9
10	ὥσάν καλὴ καρδιά κι' ὠραία στὰ θώρη ⁹⁷ ,	10
	ἔβλεπε κάποια πρόβατα δικά της,	11
	κι' ἔλαμπε σὰν τὸν ἥλιο ἡ ὁμορφιά της.	12
 ⁹⁸	
	Στρέφομαι καὶ θωρῶ τῇ μὲς σι' αἰμάθια,	17

⁹⁴) Τὸ δίστιχον προέρχεται ἀπὸ τοὺς στ. 105 - 106, ἐλαφρῶς παραλλαγέν.

⁹⁵) Ἡ παραλλ. αὕτη εἶναι ἡ καταγραφείσα ὑφ' ἡμῶν εἰς τὸ χωρίον Ζαρέας ἀπὸ στόματος τῆς μάμης ἡμῶν Μαρ. Ν. Δουλγερᾶκη. Ἀντιπροσωπεύει τὴν μορφὴν Β' τῶν παραλλαγῶν τῆς Βοσκοπούλας.

⁹⁶) Οἱ στίχοι παραλλάσσουν κι' ἐδῶ εἰς ὠρισμένας λέξεις, ἀντὶ ἐξοχίᾶ π. χ. τοῦ προτύπου, ἡ παραλλαγὴ ἔχει ἐξοχή, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀνεπιτυχές.

⁹⁷) Περὶ τῆς συνήθους αὐτῆς ἐκφράσεως «ὠραία στὰ θώρη», «πλουμιὸ στα θώρη» κλ. ἴδε ὅσα διέλαβε ὁ Στ. Ξανθοῦδίδης, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί, περ. «Ἀθηνᾶ», τ. ΛΗ' (1926), σσ. 129 - 131, Σταθώρη, Σταθώρης.

⁹⁸) Ἐλλείπουν οἱ στ. 13 - 16 τοῦ προτύπου.

- κι' ἐρράγησ' ἡ καρδιά μου τρία κομμάθια. 18+102
- 15 Καλημερίζω τηνε καὶ τσῆ λέω⁹⁹ ;
 — Δὲν μὲ λυπᾶσαι, ἀγάπη μου, νὰ κλαίω ;
 δὲν μὲ λυπᾶσαι, κιτρολεμονιά μου,
 πὺν ῥάγησε γιὰ σένα ἡ καρδιά μου¹⁰⁰ ;
 Ἐσὺ θαν' εἶσαι αἰτία νὰ ποθάνω,
- 20 γιὰ σένα τὸν ἀπάνω κόσμο χάνω·
 γιὰτὶ σὰ σ' εἶδα¹⁰¹, μπῆκες στὴ καρδιά μου,
 καὶ καίονται γιὰ σὲ τὰ σωθικά μου.
 Παίρνει τονε τὸ παράπονο καὶ πάει,
 σαράντα ἔμερες ἤκαμε νὰ φάη.
- 25 Κι' ἀπάνω σοὶ σαράντα τωσὲ λέει :
 μηνύσετε το' ἀγάπης μου νὰ κλαίη,
 κι' ὁμορφα μοιρολόγια νὰ μοῦ λέη¹⁰².
 Μονημερῆς ἡ σκύλα¹⁰³ τὸ μαθαίνει,
 καὶ παίρνει τσῆ βαλίτσες¹⁰⁴ τσῆ καὶ πιαίνει.
- 30 Κι' ὡς ἤπιασε τσῆ πόρτας τὸ κερκέλι,
 — δὲν μοῦ μιλεῖς, γλυκύτατό μου ταίρι ;
 δὲν μοῦ μιλεῖς, λιγνό μου κυπαρίσσι,
 γιὰ σένα ἡ καρδιά μου θὰ ραίῃσῃ.
 Δόστε μου τὸ βιολί μου νὰ τὸ παίξω,

⁹⁹) Ἀπὸ τοῦδε (στ. 15) ἡ ὑπόθεσις ἀλλάσσει καὶ οἱ λοιποὶ στίχοι τῆς παραλλ. εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα.

¹⁰⁰) Πρὸς τὴν λαϊκὴν αὐτὴν ἔκφρασιν περὶ τῆς « ρ α ῖ σ μ ἔ ν η ς κ α ρ δ ι ᾱ ς » τὴν μαντινάδα :

Ἀπὸ μελαχροينوῦ μαθιά,
 ὅποια κ α ρ δ ι ᾱ ς ρ α ῖ σ η ,
 γίνετ' ἡ μαχαιριά βαθειὰ
 κι' ἀδύνατο νὰ κλείσῃ.

¹⁰¹) Σὰ σ' εἶδα = ὅταν σὲ εἶδα.

¹⁰²) Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι (26 - 27) φαίνεται νὰ προέρχωνται ἀπὸ τοὺς στ. 329 - 330, 361 - 362, 375 - 376 ἢ ὅπωςδήποτε νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ αὐτούς.

¹⁰³) Ἀποδίδεται εἰς πρόσωπα καὶ συνήθως εἰς γυναῖκας, αἱ ὅποια ὑπέπεσαν εἰς ἓν σφάλμα ἢ δὲν συμπονοῦν τοὺς χάριν αὐτῶν θυσιαζομένους, (πρὸβλ. καὶ τὸ ἔσση τῆς « Ἀδικοσκοτωμένης » κόρης μὲ τὰ ρόδα, ἡ ὁποία ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὴν μητέρα της,

σ κ ν λ ι ᾱ . . . β ρ ω μ ι ᾱ . . . μ α γ α ρ ι σ μ ἔ ν η .

Ἴδε προχειρῶς Το m m a s e o, σ. 66, ἐπίσης Λαογραφίος τ. ΣΤ', σ. 557, ἀρ. 10 καὶ Μ. Λιουδάκη, Ε.Ε.Κ.Σ., Β, σ. 221 κ. ᾱ.).

¹⁰⁴) Ἡ παραλλαγή Γ ι α ν ν α ρ ᾱ κ η (στ. 130, ἀρ. 131 ἔνθ' ἄνωτ.) παρέχει εἰς τὸν ἀντίστοιχον (55) στίχον ἀντὶ βαλίτσες τὴν λέξ. βαγίτσες, ὅπερ θεωρεῖται καὶ τὸ ἀρχικὸν καὶ γνησιώτερον.

- 35 τὸν πόνο τῇ καρδίᾳς μου νὰ γιαιτρέψω.
Δόσπε μου τὸ βιολί μου νὰ σε νιάρω ¹⁰⁵,
κι' ἀπόψε τὸν ἅπάνω κόσμο χάνω.
Φωνιάξετε τῇ μάνας μου νὰ κλαίῃ
κι' ὅμορφα μοιρολόγια νὰ μοῦ λέῃ ¹⁰⁶.
- 40 Ἐκάισαν οἱ μανάδες τως κι' ἐκλαῖγαν,
κι' ὅμορφα μοιρολόγια τωσὲ λέγαν.

Τὸ ἀνωτέρω κείμενον ἀντιπροσωπεύει τὴν μορφήν Β. Εἶναι χαρακτηριστικὸν εἰς τὴν μορφήν αὐτὴν, τὸ ὅτι ἡ «Βοσκοπούλα» ὡς πρότυπον δανεῖζει ἐδῶ μόνον ὠρισμένους στίχους καὶ τὸ μέτρον. Ἡ διαφορὰ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μύθου ἐνισχύει τὴν ἀποψιν, ὅτι πιθανὸν εἰς τὴν μορφήν αὐτὴν νὰ ἔχωμεν συμφυρμὸν τοῦ θέματος τῆς «Βοσκοπούλας» μὲ ἐν ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν ἑνὸς ἀνεξαρτήτου τοῦ εἰδυλλίου δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Πάντως βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀπομακρύνεται πολὺ ἡ μορφή αὐτὴ (Β) καὶ τὰ λαϊκὰ στοιχεῖα εἶναι πολλὰ εἰς τὰς παραλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι τὴν σχηματίζουν ¹⁰⁷.

Ἡ μορφή Γ ¹⁰⁸ εἶναι ὁμοία τῆς Α, διαφέρει δὲ αὕτη (ἢ Γ) κατὰ τὸ ὅτι ἀντιπροσωπεύει ἀτελεστέρως παραλλαγὰς, εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ

¹⁰⁵) Σενιάρω < σονιάρω < σονάρω < ἱταλ. sonare, κρούειν, σημαίνει ὄργανον οἰονδήποτε (ἴδε Νέον Λεξικὸν Ἱταλοελληνικόν, ὑπὸ Κ. Βαρθάκη, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 1.023α). Ἡ λέξις εἶναι συνηθεστάτη εἰς πηλητικὰ κείμενα, ἀπαντᾷ εἰς τὸν «Ἀπολλώνιον» στ. 5, 20, 26, 29 (ἴδε ἀποσπάσματα παρὰ Φ. Μπομπούλιδην, Κρητικὴ Λογοτεχνία, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀετοῦ, σ. 71 καὶ σ. 190), εἰς τὸν «Στάθην», Α, 163, εἰς τὸν «Ζήνωνα», (τέλος προλόγου), εἰς τὴν «Ερωφίλην» πολλάκις. Ἰντερμ. Α, 164, Ἰντερμ. Β', 74, κ.λ.

Χαρακτηριστικὸν τῆς εὐρείας χρήσεως τῆς λέξεως εἶναι καὶ τὸ κατωτέρω δίστιχον, Passow, σ. 515, ἀρ. 650.

Ξύπνα κι' ἀγροῖκα κι' ἄκουε,
ποῦρταν οἱ σονατόροι,
νὰ σοῦ σονάρουν τὸ ὅμορφιές,
τὰ κάλλη ποῦχες, κόρη.

¹⁰⁶) Ἰδε σημ. 102 ἀνωτέρω.

¹⁰⁷) Ἡ παραλλαγή Γιανναράκη, ἡ ὁποία ἔχει μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ περισσοτέρας τὰς διαφορὰς καὶ ἡ ἡμετέρα ἀνωτέρω δημοσιευμένη. Τὴν παραλλαγήν Γιανναράκη, ὑπέδειξεν εἰς ἡμᾶς ὁ κ. Μ. Μανούσας. Εἰς αὐτὴν εὐρίσκωμεν μόνον ἀπηχήσεις ἐκ τῆς «Βοσκοπούλας» (τοὺς στ. 7, 8, 12, 17, 18, 39, 40, 41, 42, 60), διατηρεῖ ὅμως τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἡμετέραν.

¹⁰⁸) Ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ δύο Ροδιακάς, ἴδε ἀνωτέρω (πίνακα, Ρόδου¹) Γερ. Δρακίδου, Ροδιακὰ κ.λ. σ. 49, καὶ Ρόδου², γγφ. Παπαχριστοδούλου.

στίχοι είναι πολλάκις ἑλλιπεῖς καὶ τὸ μέτρον ὑποτυπώδες καὶ ἡ συνοχή εἰς τὴν ἀφήγησιν ἀνύπαρκτος. Ὅλοι σχεδὸν οἱ στίχοι εἶναι παραφθαρμένοι, ἡ δὲ ἐξιστόρησις διακόπτεται ἀποτόμως.

Ὁ τύπος Δ' συνεχίζει τὴν διήγησιν ἕως τὸ τέλος καὶ αἱ παραφθοραὶ εἰς τοὺς στίχους — παραλλαγή Κανελλάκη¹⁰⁹ — εἶναι ἐλαφραί. Αἱ δύο ἄλλαι¹¹⁰ ἔχουν πολλάκις χάσματα καὶ περισσοτέρας παραφθοράς. Σχετικῶς μὲ τὴν παραλλ. Κανελλάκη, παρατηροῦμεν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι πολυστίχος (στ. 498) πλησιάζει καὶ περισσότερον πάσης ἄλλης τὸ πρότυπον. Κατὰ ταῦτα ἡ μορφή αὐτὴ ἔχει μὲν τὸν τύπον τῆς δημοτικῆς παραλλαγῆς, προέρχεται ὅμως ἀμέσως ἀπὸ τὸ πρότυπον καὶ δὲν διαφέρει οὐσιαστικῶς ἀπὸ αὐτοῦ. Ἡ μόνη διαφορὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἑκτασιν τῶν δύο ἄλλων, αἱ παραλλ. δηλ. τῶν Βρετοῦ καὶ Pernot εἶναι μικρότεραι τοῦ προτύπου¹¹¹.

Εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἀνήκουν καὶ ὅσαι ἐκ τῶν παραλλαγῶν εἶναι ἀπλῆ καταγραφή μερικῶν μόνον στίχων τῆς «Βοσκοπούλας», τοὺς δ-ποίους ὁ λαὸς ἐνθυμεῖται καὶ διατηρεῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτουσίους¹¹². Εἶναι ἡ μορφή Δ'. Παρατηροῦνται ὅμως χάσματα εἰς τὴν ἀφήγησιν καὶ συγχύσεις τῶν μερῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ναξιακὴν παραλλαγὴν τοῦ Μαρκάκη. Οὕτω ἐνῶ εἰς τὰ κείμενα τῶν Pernot καὶ Βρετοῦ, ἔχομεν περισσοτέρας παραφθοράς καὶ μικρὰν ἑκτασιν, εἰς τὸ κείμενον Μαρκάκη ἔχομεν ὀλιγωτέρας παραφθοράς περισσότερα χάσματα καὶ ἀμεσώτεραν προέλευσιν τῶν στίχων ἀπὸ τὸ πρότυπον.

Ἀναφέρομεν ἐπίσης ἕτερον ᾠσμα, (τύπος Ε) λογίας πιθανῶς προελεύσεως, ἀλλ' εὐθὺς γνωστόν, εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ὁποίου φαίνεται νὰ ἐπέδρασεν οὐσιαστικῶς ἡ «Βοσκοπούλα». Εἶναι τὸ γνωστόν¹¹³:

*Στὸ βουνὸ μιὰ Βοσκοπούλα ἔβσκε ἀρνιά,
εἶχε χόρτα καὶ λειβάδια καὶ χλωρὰ κλαδιά.
Τὴν ἀγάπησα ὁ καὺμένος, πῶς νὰ τῆς τὸ πῶ;
νὰ τῆς πῶ τὸν ἔρωτά μου νὰ φανερωθῶ;*

¹⁰⁹) Ἰδε Χίου', Κωνστ. Κανελλάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, κ.λ., σσ. 113 - 128.

¹¹⁰) Ἰδε ἐπίσης πίνακα παραλλ. Βρετοῦ καὶ Pernot.

¹¹¹) Ἡ τοῦ Βρετοῦ στ. 81 καὶ ἡ τοῦ Pernot στ. 74.

¹¹²) Ἡ παραλλ. Π. Μαρκάκη (ἰδε ἀνωτέρω) ἐκ Νάξου ἀνήκει εἰς τὸν τύπον αὐτόν. Ἐπίσης ὁ Δημ. Οἰκονομίδης, («Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 114 - 118) μαρτυρεῖ, ὅτι κατέχει πληρεστέραν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου (Ἀπειράθος Νάξου), παραλλαγὴν τοῦ ἰδίου τύπου.

¹¹³) Τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν ἐν συνεχείᾳ, ἀντιπροσωπεύον τὸν τύπον Ε, ἐλάβομεν ἐκ συλλογῆς Δ. Ι. Τσίριμπα (Ἀρχαδικὰ δημοτικὰ τραγούδια, περ. «Λαογραφία», τ. 10 (1929), σ. 96, ἀρ. 113).

- 5 Τέλος πάντων πλησιάζω καὶ τῆς λέου μὲ ντροπή·
 — Καλημέρα, Βοσκοπούλα, κι' ὦρα σου καλή.
 Δὲν μοῦ λές, καλή μου κόρη, ἔχεις γονικά,
 ἀπὸ μάνα καὶ πατέρα καὶ κληρονομιά;
 — Ἀπὸ μάνα, ἀπὸ πατέρα εἶμαι ὁρφανή,
 10 καὶ κληρονομιά δὲν ἔχω εἶμαι μοναχή.
 Μοναχή 'σαι σύ, κυρά μου, μοναχὸς εἶμαι κι' ἐγώ,
 ἔλα νὰ γενοῦμε ταίρι, νὰ σὲ στεφανωθῶ.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω ὅσμα τὰ ἐπεισόδια παρουσιάζονται ὡς ἀπηχήσεις μερῶν τινῶν τῆς «Βοσκοπούλας», π. χ.: στ. 1 - 3, στ. 6 (πρβλ. στ. 15 τῆς ἀνωτέρω δημοσιευομένης Β παραλλ. τῆς «Βοσκοπούλας» καὶ στ. 17 Γ' *ιανναράκη*) στ. 7 - 8 κ.λ. Ἐπίσης διατηρεῖται εἰς αὐτὸ ὁ ἐνδε-
 κασύλλαβος.

Ὁ προσολωμικός, τέλος, ποιητὴς Νικ. Κουτούζης¹¹⁴ εἰς τὴν δημιουργίαν ἑνὸς πολυστίχου ποιήματός του, τοῦ γνωστοῦ «Εἰδυλ. λίου», ἔχει ἐμφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς «Βοσκοπούλας»¹¹⁵.

Ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀνωτέρω μορφῶν συνάγεται, ὅτι ἐκάστη τού-
 των ἀντιπροσωπεύει μίαν εἰδικὴν καὶ ὠρισμένην ἑλληνικὴν περιοχὴν,
 οὕτω:

ἡ Α ἀντιπροσωπεύει δύο παραλλαγὰς Κρητικὰς.

ἡ Β δύο ἐπίσης Κρητικὰς.

ἡ Γ δύο Ροδιακάς.

ἡ Δ' δύο Χιακάς καὶ τὴν τῆς Μήλου.

ἡ Δ' δύο Ναξιακάς (μὲ τὴν Ναξ. παραλλ. τοῦ Οἰκονομί-
 δου, ἡ ὁποία, λέγει οὗτος, εἶναι ὁμοία τῆς τοῦ Μαρκάκη),

καὶ μόνον ὁ λογίας προελεύσεως, οὐχὶ καθαρῶς δημοτικός, τύπος Ε
 εἶναι πανελλήνιος.

Ἐκ τῆς κατατάξεως αὐτῆς τῶν παραλλαγῶν τοῦ εἰδυλλίου εἰς μορ-
 φὰς καὶ ἐκ τοῦ εἰδικοῦ χαρακτηρισμοῦ ἐκάστης μορφῆς δυνάμεθα νὰ
 ἐξαγάγωμεν γενικά τινα συμπεράσματα περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Κρη-
 τικοῦ τούτου ποιήματος εἰς τὸν λαόν. Ἐξω τῆς Κρήτης αἱ παραλλαγαὶ
 ἀπώλεσαν πολλάκις τὸν κρητικὸν γλωσσικόν των χαρακτηῖρα, ὅπως συμ-
 βαίνει συνήθως μὲ τὰς παραλλαγὰς τῶν δημοτικῶν ὁσμάτων, τὰ ὁποῖα
 ἐξαπλοῦνται μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς των προελεύσεως. Τινὲς

¹¹⁴) Ἴδε Γ. Θ. Ζώρα — Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι προ-
 σολωμικοὶ ποιηταὶ κ.λ., σσ. 27 - 31, σσ. 65 - 82 καὶ σσ. 89 - 92.

¹¹⁵) Ἴδε καὶ ὅμοιαν ἀνακοίνωσιν τοῦ Πανεπιστημιακοῦ ἡμῶν διδασκάλου
 κ. Γ. Θ. Ζώρα εἰς «Programme des Travaux», τοῦ Θ' Διεθνοῦς συνεδρίου
 Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Thessalonique, 1953, p. 23.

τῶν παραλλαγῶν ἐπίσης ἀπώλεσαν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ τὸν ρυθμὸν εἰς πολλά των μέρη. Αἱ παραλείψεις ἔτι τῶν περιγραφικῶν ἰδίως μερῶν καὶ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου εἶναι χαρακτηριστικά ἐκδηλὰ ἐνταῦθα. Φυλάσσεται τὸ οὐσιῶδες μέρος καὶ ἀσυναισθήτως λησμονοῦνται αἱ λεπτομέρειαι. Ὁ Pernot, σχολιάζων τὴν ἐκ Χίου ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευομένην παραλλ. (Χίου³), παρατηρεῖ, μὲ τὴν θαυμαστὴν δευδερκειάν του, ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω φαινόμενα εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνουν πολλάκις ἀπὸ τὸ λόγιον πρότυπον τῶν δημοτ. παραλλ. τῆς Βοσκοπούλας¹¹⁶. Πράγματι δὲν εἶναι ὀλίγα τὰ στοιχεῖα τὰ βοηθοῦντα εἰς τοῦτο. Ἐξαίρεσιν βεβαίως τούτων ἀποτελεῖ ἡ παραλλ. Κανελλάκι (Χίου').

Ἐρχόμεθα εἰς ἓν ἄλλο οὐσιῶδες ζήτημα σχετικῶς μὲ τὴν «Βοσκοπούλαν».

Ὁ λογοτέχνης Π. Μαρκάκης, σχολιάζων τὴν πρώτην γνωστὴν Ναξιακὴν παραλλ. τοῦ Κρητικοῦ εἰδυλλίου, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «τὸ ἀρχικὸ κείμενον — πρότυπο — τῆς παραλλ. αὐτῆς δὲν ἦταν τὸ ἴδιον μὲ τὸ κείμενον τῆς «Βοσκοπούλας», πού μᾶς διέσωσε ὁ Ν. Δριμυτινός, ἀλλὰ τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι δυὸ διάφοροις λόγιες παραλλαγές τῆς Βοσκοπούλας¹¹⁷.

Πρὸς τοῦτο βασίζεται εἰς ἓν χάσμα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ κείμενόν του, μεταξὺ τῶν 29 - 30 στίχων, καὶ εἰς τοὺς 30 - 31 στίχους:

29 - 30 — Ἐγὼ δὲν εἶμαι μὲ τὰ λο(γ)ικά μου,
 *Α(ν) δὲ θὰ πᾶ νὰ βρῶ τὰ πρόβατά μου.

Ἐκ τούτων λέγει «ἡ ὑπόθεσις τῆς Ναξ. παραλλ. διαφέρει κάπως ἐλαφρὰ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσις τοῦ κειμένου τοῦ Ν. Δριμυτινοῦ»¹¹⁸.

Τοὺς στίχους 30 - 31 τοὺς λέγει ἡ Βοσκοπούλα εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ (στ. 89 - 90), ἐνῶ εἰς τὴν Ναξ. παραλλ. ὁ «Βοσκός». Τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ σταθερὸν κριτήριον διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην του ὁ Μαρκάκης, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

1) Μεθοδικῶς τοῦλάχιστον ἡ ἀρχὴ του, νὰ βασίζεται εἰς δύο στίχους μιᾶς ἀτελεστάτης παραλλ.¹¹⁹, εἶναι ἀπαράδεκτος. Διότι ὑποθέσωμεν ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν θεωροῦμεν καὶ τὴν ἀνωτέρω δημοσιευομένην παραλλ. τῆς Ἐρωφίλης, βασιζόμενοι εἰς τὸ γεγονὸς τῶν χα-

¹¹⁶) Ἰδε H. Pernot, Le poème crétois..., p. 102.

¹¹⁷) Ἰδε Π. Μαρκάκης, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά 1947, σ. 140α.

¹¹⁸) Αὐτόθι, 140β.

¹¹⁹) Τὰ χάσματά της εἶναι ὁκτὼ κυρίως, αἱ μεταθέσεις στίχων καὶ μερῶν πλεῖστοι.

σμάτων τῆς, τῶν μεταθέσεών τῆς ¹²⁰, εἰς τὸ ὅτι οἱ στ. 30 - 31 δὲν λέγονται ὑπὸ τοῦ μαντατοφόρου, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ πρότυπον, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Ἐρωφίλης· θὰ ἡγόμεθα τότε εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐκτὸς τῆς γνωστῆς Ἐρωφίλης ὑπάρχουν καὶ ἄγνωστοι δι' ἡμᾶς λόγια παραλλαγαί τῆς !

2) Ἐξ ἄλλου ἂν τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους δὲν τοὺς λέγῃ ἡ «Βοσκοπούλα», ἀλλὰ ὁ «Βοσκός», ὡς θέλει ὁ Μαρκάκης, αὐτομάτως ὁ πατήρ τῆς ἡρωίδος παύει νὰ παίξῃ τὸν ρόλον σπουδαίου προσώπου, τὸ ὁποῖον ἐπηρεάζει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μύθου· διότι εἰς τὸ εἰδύλλιον ἡ ἐπιστροφή τοῦ πατρὸς ἀναγκάζει τοὺς δύο ἥρωας νὰ ἀποχωρισθῶν ἀλλήλους (στ. 237 - 258) καὶ νὰ ἀναμένουν τὴν ἔλευσιν ἐνὸς μηνός, διὰ νὰ συναντηθῶν πάλιν, μόνον ὅταν ὁ γέρον πατήρ τῆς κόρης θὰ ἀπουσιάσῃ. Ἀντὶ τοῦ γέροντος ὅμως ὁ Μαρκάκης πιστεύει, ὅτι αἰτία τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἐξαίφνης ἔλαβεν, νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ λογικά του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ πρόβατά του, «μὲ τὴ συγκατάθεσιν τῆς Βοσκοπούλας» ¹²¹. Ὅταν ὅμως ἡ «Βοσκοπούλα» λέγῃ :

Νάξ. παραλλ., 32 - 33 :

*Ἄντε, βοσκέ, στή μάντρα τὴ δική σου,
καὶ σ' ἔνα μῆνα πάλι μοῦ θυμήσου.*

Νάξ. παραλλ., 42 - 43 :

*Ἄντε, καλὲ βοσκέ μου, νᾶχεις χάρη,
ἐσὺ καμάρι καὶ χαρὰ με(γ)άλη.*

δὲν συγκατατίθεται ἀπλῶς, ἀλλὰ παρακαλεῖ τὸν «Βοσκόν» νὰ φύγῃ. Ἀκριβῶς τοὺς ἰδίους στίχους λέγει καὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ, ὅταν πλησιάζῃ ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πατρὸς τῆς (στ. 243 - 244 καὶ 281 - 282). Ἀλλὰ καὶ ἂν, πρὸς στιγμήν, δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἥρωας συνελθὼν λέγει τοὺς στίχους αὐτοὺς, τότε πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν, ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀγνώστου λογίου προτύπου τῆς Νάξ. παραλλ. καὶ τῆς γνωστῆς «Βοσκοπούλας» δὲν θὰ εἶναι «κάπως ἑλαφρὰ» ¹²² ἀλλὰ οὐσιώδης, ἀφοῦ δλόκληρον τὸ μέρος περὶ τοῦ πατρὸς, τῆς ἐπιστροφῆς του, τῆς ἀνάγκης ἀποχωρισμοῦ των πρὸς τοῦτο κ.λ.π. θὰ ἔχη παραληφθῇ. Τοιαύτη ὅμως διαφορὰ θὰ ἦτο ἀφύσικος,

¹²⁰) Ἴδε ἀνωτέρω σημ. εἰς τὴν Ἐρωφίλην, τὰς σημ. 26, 33, 36, 38, ἰδίως τὴν σημ. 39.

¹²¹) Ἴδε Μαρκάκη, ἀνωτέρω σ. 142, σημ. 2.

¹²²) Ὡς ὑποστηρίζει ὁ Μαρκάκης (σ. 140β), ἀποδεικνυόμενος οὕτω οὐχὶ καλὸς γνώστης τῶν πραγμάτων.

καθόσον μάλιστα οὐδεμία ὑπάρχει διαβεβαίωσις, ὅτι, ὅταν ὁ Δριμυτινὸς ὀνομάξῃ «σφαλμένες» πολλὰς ἀπὸ τὰς κυκλοφορούσας τότε «Βοσκοπούλας», σημαίνει μὲ τὸ «σφαλμένες» τοῦτο, ὅτι ἦσαν καὶ οὐσιωδῶς διάφοροι κατὰ τὴν ὑπόθεσιν.

3) Δὲν εἶναι δυνατόν βασιζόμενοι εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους νὰ εἰκάσωμεν τί θὰ ὑπῆρξεν εἰς τὸ πρὸ αὐτῶν χάσμα. Οἱ μετατεθέντες στίχοι καὶ τὰ χάσματα, δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν, ὥς ἐκ τοῦ ἀσταθοῦς χαρακτῆρος των, θετικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ἐξαγωγήν τοιούτων συμπερασμάτων. Τοιούτους στίχους καὶ τοιαῦτα φαινόμενα παρουσιάζουν ἄπειρα αἱ δέκα γνωστὰ δημοτικὰ παραλλ. τῆς «Βοσκοπούλας» καὶ εἶναι εὐκόλον νὰ φαντασθῶμεν ἐκ τούτου, εἰς ποίαν ἀδιέξοδον θὰ ὠδηγεῖτο ἡ ἔρευνα, ἂν βάσει τῶν ἀρνητικῶν αὐτῶν στοιχείων, ἀνηγόμειθα εἰς ἰσαριθμούς λογίας παραλλ. τοῦ εἰδυλλίου.

Διὰ τὸ δευτέρον τοῦ ἐπιχείρημα ὁ Μαρκάκης χρησιμοποιεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ ἔχομεν ἀφήγησιν εἰς πρῶτον πρόσωπον — ἀφηγεῖται ὁ «Βοσκός» —, εἰς τὴν Ναξ. παραλλαγὴν διηγεῖται καὶ ὁ ποιητὴς (στ. 1 - 9) καὶ ὁ «Βοσκός»¹²³.

Οἱ στίχοι ὅμως εἰς τοὺς ὁποίους στηρίζεται (2, 3, 4, 6, 7, 8, 9) δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν κριτήριον, διότι

ὁ 2 στ. εἶναι συμφυρμὸς τῶν στ. 10+81+372 τῆς Βοσκοπούλας,

ὁ 3 εἶναι παρεφθαρμένος,

ὁ 4 μετρικῶς ἀτελής,

ὁ 6 συμφυρμὸς τῶν 33+38 τῆς Βοσκοπούλας,

ὁ 7 ἐλαφρῶς παρεφθαρμένος,

καὶ ὁ 8 ἐνῶ φέρει τὸν «Βοσκόν» διηγούμενον¹²⁴, διορθώνεται εἰς τρίτον πρόσωπον ἀπὸ τὸν Μαρκάκη ν, διὰ νὰ στηρίξῃ τὸ ἐπιχείρημά του καὶ μόνον. Ἐξ ἄλλου τὸ μέρος αὐτό, εἰς τὸ ὅποιον βασίζεται, ἔχει καὶ λογικὰς ἀσυνεπείας, π.χ. πρῶτον «παίρνει νερὸ ἀπὸ τῆ βρύση» ἢ κόρη καὶ κατόπιν πηγαίνει νὰ «γνωρίσῃ», νὰ μάθῃ, ἂν ὁ βοσκὸς εἶναι λιπόθυμος! Ἡ παραλλ. ἐπίσης δὲν λέγει τὸ διατὶ ὁ ἦρως ἐλιποθύμησε.

Τὸ οὐσιῶδες ὅμως σφάλμα τοῦ Μαρκάκη εἶναι τὸ ὅτι, ἐνῶ ὑπάρχει λογικωτάτη καὶ ἀσφαλεστάτη ἐξήγησις τῶν διαφορῶν τῆς παραλλαγῆς του, ἀπὸ τὴν ἐκδοσιν Δριμυτινοῦ, ἀπορρίπτει αὐτήν, ἄγνωστον διατὶ, καὶ προτείνει αὐθαρέτους καὶ ἀστηρίκτους ἐξηγήσεις. Ἐχει

¹²³) Σελ. 140β.

¹²⁴) Ἐχει οὕτω: «Παίρνει νερὸ καὶ λαντουρᾷ τὸ πρόσωπό μου». Ὁ Μαρκάκης διορθώνει (στ. 8):

Νὰ λαντουρᾷ νερὸ τὸ πρόσωπό του.

διαπιστωθῇ, ὅτι τὰ λόγια κείμενα, δσάκις γίνονται κτῆμα τοῦ λαοῦ, ὑφίστανται πολλὰς καὶ ποικίλας ἀλλαγὰς, ὀφειλομένας εἰς γνωστοὺς λόγους. Οὕτω παρατηροῦμεν συχνάκις εἰς τὰς δημοτ. παραλλ. λογίων ἔργων συντμήσεις, χάσματα, μεταθέσεις καὶ πλείστας ἀλλαγὰς εἰς στίχους, εἰς νοήματα, εἰς ὁλοκλήρους ὑποθέσεις. Λογικώτερον, φυσικώτερον καὶ ἀσφαλέστερον θὰ ἦτο ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα νὰ ἐξηγηθοῦν ὡς ἀποτελέσματα πολλῶν ψυχολογικῶν παραγόντων, π. χ. ἀδυναμίας πρὸς ἀπομνημόνευσιν, τάσεως πρὸς διόρθωσιν καὶ προσαρμογὴν εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ λαοῦ κ.λ.π. παρὰ ὡς κριτήρια βάσει τῶν ὁποίων πρέπει, νὰ ἀναζητῶμεν διάφορα, ἀπὸ τὰ γνωστά των, πρότυπα. Ἐν τῇ Ναξ. παραλλαγῇ εἶναι πλεῖστα τὰ φαινόμενα αὐτὰ καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ πείθει ὅτι πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμεν τὸ δημοτ. τοῦτο κείμενον τοῦ κανόνος ἐξετάσεως, ἐκτιμήσεως καὶ ἐξηγήσεως τῶν δημοτ. παραλλ. λογίων ἔργων. Διὰ νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι ἡ Ναξ. παραλλ. δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὰς ἐντύπους ἐκδόσεις θὰ ἔπρεπε ὁ Μαρκάκης νὰ ἀναζητήσει ἄλλα στοιχεῖα εἰς τὸ κείμενόν του καὶ νὰ μὴ στηριχθῇ εἰς τὰς ἀτελείας του. Ἐπρεπε δηλ. νὰ εἴρῃ εἰς τὸ κείμενόν του ἐνδείξεις, αἱ ὁποῖαι ἐνῶ θὰ ἀπεκλείετο νὰ ἐξηγηθοῦν ὡς παραφθοραὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐντύπου ἐκδόσεως, ὑπὸ τοῦ λαοῦ δημιουργηθεῖσαι, θὰ ἔπειθον ἀντιθέτως ὅτι μὲ τὴν μορφήν αὐτὴν θὰ εἶχον γραφῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ἡγνοήθησαν ὁμως ὑπὸ τοῦ Δριμυτινοῦ εἰς τὴν ἐκδοσίν του. Τοιαῦτα ὁμως στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν Ναξ. παραλλ. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐφευρίσκωμεν ἄλλο καὶ διάφορον ἀπὸ τὸ γνωστὸν καὶ φυσικὸν πρότυπόν της. (Ἴδε καὶ Δημ. Οἰκονομίδην ἀνωτ.).

Ὁ Γιάννης Δάλλας ἐκφέρει περισσότερον ἀβασίμους γνώμας¹²⁶.

Λέγει: «Ὑπάρχει πάντα τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν, τῶν ἀρχῶν, τῶν παραβολῶν καὶ τῶν συμβολῶν τῆς «Βοσκοπούλας». Εἰς τὴν λύσιν του, παρόλληλα μὲ τὶς ἄλλες ἔρευνες, πολὺ θὰ ὀφειλοῦσε καὶ ἡ συσχέτιση τῶν ἐκδόσεων μὲ τὶς σφζόμενες παραλλαγές¹²⁸. Ἀλλ' ὡς τὰ σήμερα δὲν ξέραμε παρὰ κατασκευάσματα καὶ ἀπομεινάρια ἀμφίβολης δημοφιλίας. Νά, γιὰ τὴν νάξιακὴν παραλλ. τῆς «Ὁμορφῆς Βοσκοπούλας» ὁ κ. Π. Μαρκάκης προσφέρει μεγάλη ὑπηρεσία στὰ κορητικὰ ἀλλὰ καὶ στὰ πανελλήνια γράμματα. Μᾶς δίνει μιὰ καινούρια βοσκοπούλα ἀπὸ 93 στίχους μ' ὅλη τὴ χάρη καὶ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ δημοτικοῦ λόγου....».

¹²⁶) Γ. Δάλλας, Γύρω ἀπὸ τὴ Ναξ. παραλλ..., περ. «Νάξιακὸν Ἀρχεῖον» τ. Α, τευχ. 4, σσ. 46 - 52.

¹²⁸) Τὴν αὐτὴν ἐσφαλμένην γνώμην ἔχει καὶ ὁ λογοτέχνης Ἄρης Διαταῖος («Νέα Ἑστία», 59 (1956), σ. 133α, σημ. 9).

Πάντα ταῦτα καθ' ἡμᾶς εἶναι αὐθαίρετα καὶ ἀβάσιμα. Σπανίως ἐκ τῶν δημοτικῶν παραλλαγῶν ἐνὸς λογίου ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει γνωρίσει δεκάδας ἐκδόσεων, ἀναγόμεθα εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ εἰς τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγνώρισαν ἐκδόσεις· ἀλλὰ καὶ τότε εἶναι δύσκολον, διότι αἱ πολλαὶ παραλλαγὰὶ τῶν ποιημάτων καὶ αἱ ἐξ ἴσου πολλαὶ διαφοραὶ τῶν δεικνύουν, ὅτι αὐτὰ ἀναμφισβητήτως ὑπέστησαν φθορὰς ἀπὸ τὸν λαόν, ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποστοῦν ἂν διειτρουῖντο γραπτῶς. Ἄν δηλ., μὲ βάσιν τὰς παραλλ. τῶν γνωστῶν ἔργων τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας, θελήσωμεν νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὰς πηγάς, τὰς ἀρχάς, τοὺς ποιητὰς κ.λ. τῶν ἔργων αὐτῶν, ἢ ἔρευνα θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ παραθεωρήσῃ τὰς ἐγγράφους βασικὰς περὶ τούτων μαρτυρίας καὶ νὰ δώσῃ περισσοτέραν πίστιν εἰς τὰς παρεφθαρμένας καὶ προχείρους λαϊκὰς διασκευὰς τῶν ἔργων. Τοιαύτη ὁμῶς μέθοδος ἐρεύνης καὶ ἐρμηνείας δὲν δύναται νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτά, διότι ἂν δεχθῶμεν αὐτὴν ὡς ὀρθήν, τότε θὰ εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δικαιολογήσωμεν πάντα τὰ ἄτοπα, παράλογα καὶ ἐσφαλμένα μιᾶς παραλλαγῆς καὶ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἔγραψε ταῦτα ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τοῦ ἔργου ἢ εἰς ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἀντιγραφεῖς καὶ διασκευαστὰς του.

Ὡς ἀπάντησις εἰς τὸν Δάλλαν, περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας τῆς Ναξ. παραλλαγῆς καὶ τῆς σπουδαιότητός της εἰς «τὰ πανελλήνια καὶ κρητικὰ γράμματα», ἔρχεται τὸ ἐξῆς σχόλιον τοῦ ἰδίου τοῦ ἐκδότου της Π. Μαρκάκη: «Ἡ Ναξ. παραλλαγή, σὰν σύνολο δὲν πλησιάζει, οὔτε τὸ πιὸ μέτριο δημοτικὸ τραγούδι. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 93 ἑνδεκάσυλλαβους, πὺν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι λαθεμένοι, ὁμοιοκαταληκτοῦν ὁμῶς κατὰ δίστιχα, μὲ πλούσιες ὁμολογούμενα ρίμες, ἀλλὰ πὺν μεταξύ τους δὲν ἔχουν κανένα ἀπόλυτον σύνδεσμον. Τὸ ὅλον κείμενον εἶναι γιομάτο κενά, χάσματα, ἀσάφειες καὶ παρανοήσεις. Νομίζει κανένας πὺς εἶναι δίστιχα ριγμένα ὅπου τύχει. Κοντολογίς δὲν εἶναι παρὰ ράκη τῆς «Εὐμορφῆς Βοσκοπούλας»...¹²⁷.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Δάλλας παραβάλλει τὴν ἐπίμαχον παραλλ. μὲ τὰ κείμενα τοῦ Δριμυτινοῦ καὶ τοῦ Βρετοῦ, ἀγνοῶν ὡς φαίνεται τὰς ἄλλας παραλλ., καὶ εὗρίσκει μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῶν δύο ἄλλων τὰς ἐξῆς διαφοράς: Εἰς μὲν τὰ κείμενα Δριμυτινοῦ καὶ Βρετοῦ «ἔχει κανεὶς δυνατὴ τὴν ἐντύπωσιν τῆς δυτικῆς ἐπίδρασης» (ἀτμόσφαιρα πέτρα γιὰ πέτρα ρωμαντικὴ, οἱ σκηνές, οἱ παρομοιώσεις, τ' ἀπανωτὰ κυλλιλογικὰ ἐπίθετα ἐπίσης), ἐνῶ ἡ Ναξ. παραλλ. ἔχει ὅλας τὰς χάριτας τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ λόγου, μὲ τὴν διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας «ἀνά-

¹²⁷) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 139α.

μεσα δραματικοῦ καὶ περιγραφικοῦ στοιχείου». Ὁ Δάλλας ἐπίσης παρ' ὅλον ὅτι ἐπιμένει εἰς τὸ «δυτικὸν χρῶμα» τῆς Βοσκοπούλας, λέγει ὅτι «δυτικὸν πρότυπο σὰ χαμένα ζητοῦμε»¹²⁸. Καὶ τὴν μὲν δυτικὴν ἐπίδρασιν οὐδεὶς τὴν ἀρνεῖται εἰς τὴν «Βοσκοπούλαν» τοῦ Δριμυτινοῦ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν τῆς Ναξ. παραλλ., ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω τὴν ἐπὶ τούτου ἀποψιν τοῦ ἐκδότου της, ὥστε εἶναι περικτὸν νὰ ἀπαντήσωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ νὰ ἀποδείξωμεν εἰς τὸν Δάλλαν, ὅτι αἱ ἀπόψεις του δὲν ἔχουν βάσιν. Ἄλλως τε καὶ ἂν εἶχεν ἡ παραλλαγή αὐτὴ ἔντονον τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, θὰ ἦτο τοῦτο φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς ἑξαπλώσεως καὶ ἐπιβιώσεως τοῦ ἔργου εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, εἰς τὸν ὅποιον καὶ συνελέγη, καὶ ὁ ὁποῖος συνηθίζει νὰ ἑλληνικοποιῇ τὰ πάντα¹²⁹. Τὸν ἑλληνικὸν αὐτὸν χαρακτῆρα ἴσως τὸν διατηρῇ τὸ κείμενον εἰς τὸ λεκτικόν του, τὰ λεγόμενα ὅμως περὶ ἰσορροπίας εἰς τὸ δραματικὸν καὶ περιγραφικὸν στοιχεῖον δὲν εἶναι ὀρθά, διότι τὸ κείμενον στερεῖται συνοχῆς καὶ λογικῆς διατάξεως τῶν μερῶν¹³⁰. Διὰ τὸ ὁ Δάλλας ἀποκλείει τὴν περίπτωσιν ἰταλικοῦ προτύπου, καθ' ἣν σιγμὴν ἔχομεν τὸ προηγούμενον τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ», τῆς «Ἐρωφίλης», τοῦ «Ροδολίνου», κ.λ.π., κ.λ.π., δὲν τὸ λέγει, ἀγνοῶν ὅτι τὸ κῆρος μιᾶς γνώμης στηρίζεται ἐν πρώτοις εἰς τὰς δι' αὐτὴν ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ὁ ὑποστηρικτὴς της δέον νὰ προσκομίσῃ.

Τὸ δίστιχον :

Βρετοῦ, 79 - 80 : *Βγάνει τὸ μαχαίρι μοναχὸς του,*
καὶ σφάζεται ἀπατὸς του.

τὸ θεωρεῖ ὡς μαρτυρίαν διαφορετικῆς ὑποθέσεως καὶ τέλους εἰς τὸν Βρετόν¹³¹.

Ἐνταῦθα ὁ Δάλλας ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν, διότι ἐνῶ λέγει : «στὴν ὅλῃ συμφωνίᾳ ἢ παραλλαγῇ τοῦ Βρετοῦ... ἐπιβεβαίωσε τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1627»¹³², εὗρισκει ὅμως διαφορετικὴν ὑπόθεσιν καὶ τέλος, δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ αὐτὰ κριτήρια καὶ διὰ τὴν Ναξ. παραλλ., εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης εὗρισκει διαφορετικὴν ὑπόθεσιν, ἀρχὴν, τέλος κ.λ.¹³³, ἀλλὰ ἀπορρίπτει τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τὴν ἐκ-

¹²⁸) Αὐτόθι, σ. 47 καὶ σημ. 1.

¹²⁹) Ἴδε καὶ Μ. Μανούσας, Τὸ Ἑλληνικὸν δημοτικὸν τραγοῦδι γιὰ τὸ Βασιλεῖον Ἑρρίκο τῆς Φλάνδρας, περ. Λαογραφία, τ. ΙΔ' (1952), σ. 24 κέξ. καὶ Ἐμ.μ. Ἰ. Δουλιγερᾶκη, ἐνθ' ἀνωτέρω, σσ. 374 - 375 καὶ σημ. 107, 108.

¹³⁰) Ἴδε καὶ Π. Μαρξάκη, ἐνθ' ἀνωτ. σσ. 139α - β - 140α.

¹³¹) Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 47, σημ. 2.

¹³²) Αὐτόθι, σ. 47.

¹³³) Αὐτόθι, σσ. 49 - 51.

δοσιν 1627. Διατί; άγνωστον. Όσον άφορᾷ εἰς τὸ δίστιχον 79 - 80 τοῦ Βρετοῦ, ἂν ὁ Δάλλας προσεῖχε θὰ ἔβλεπε, ὅτι τὸ αὐτὸ δίστιχον ἀποτελεῖ τὸ τέλος καὶ τῆς πρὸ τῆς «Βοσκοπούλας» δημοσιευμένης ρίμας τοῦ Μανέτα, εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Βρετοῦ¹⁸⁴, τὸ αὐτὸ δὲ δίστιχον εἰς διαφορετικὴν περίπτωσιν ἐπαναλαμβάνεται ἄνωτέρω καὶ εἰς τὴν Ἐρωφίλῃν μὲ παραλλάσσουσαν μορφὴν (18 - 19 στ.). Εἶναι λοιπὸν στερεότυπον, κοινὸς τόπος εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προστίθενται εἰς τὰ ἔξομα ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀδιαφόρως ἂν ἔχουν λογικὴν θέσιν ἢ μὴ εἰς αὐτὰ.

Ἐν, ἔτι, τῶν συμπερασμάτων τοῦ Δάλλα εἶναι τὸ ἑξῆς:

«Γ) Πιστοποιεῖται ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀρχικοῦ περιστατικοῦ καὶ ὅτι ἡ παραλλαγή εἶναι πιὸ κοντὰ στὰ πράγματα καὶ τῇ φυσικῇ τους σειρᾷ ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῆς Βενετίας τοῦ 1627». Καὶ ὥς πρὸς μὲν τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων ἔχομεν ὁμιλήσει προηγουμένως, ὥς πρὸς δὲ τὰ πράγματα δὲν νομίζομεν ὅτι αἱ ἀτέλειαι τῆς Ναξ. παραλλ. τῆς ἐπιτρέπουν νὰ εὐρίσκειται πλησιέστερον πρὸς αὐτὰ ἀπὸ ὅσον εὐρίσκεται τὸ πρότυπόν της (ἡ ἔκδ. 1627).

Ὁ Δάλλας δὲν λέγει ἐπίσης, πῶς ἐπιστοποίησεν τὴν ὑπαρξίν ἀρχικοῦ περιστατικοῦ καὶ ποῖον τοῦτο.

Ἀξίον ἀπορίας εἶναι καὶ τὸ πόθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι «ἀφοῦ ὁ χρωματισμὸς τῆς Ναξ. παραλλ. εἶναι πολὺ δημοτικὸς, μπορούμε νὰ συμπεράνωμε ἄνετα πὼς βάση γιὰ τὶς ὡς τώρα παραδεδομένες «βοσκοπούλες», «σφαλμένες καὶ καλλιωτέρες» στάθηκε ἓνας μικρὸς κύκλος ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια, ἀπαράλλαχτα καθὼς στὸ Διγενῆ Ἀκρίτα..., πού ἓνας ἰταλομαθὴς γασμουλὸς¹⁸⁵ τὰ συνταίριασε σὲ ζευγαρωτοὺς ἐντεκασυλλάβους τὸν 17ον αἰ.». Καὶ πρῶτον μὲν ἡ Ναξ. παραλλ. δὲν ἔχει «πολὺ δημοτικὸ χρωματισμὸ» ἀφοῦ ἐπαναλαμβάνει στίχους τῆς ἐκδόσεως Δριμυτινοῦ, δευτέρον δὲ ἡ θεωρία περὶ κύκλου ᾠσμάτων καὶ ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια εἶναι αὐθαίρετος καὶ ἐντελῶς ἀπίθανος. Ἐπίσης, ὅταν ὁ Δάλλας λέγῃ, ὅτι ὁ Δριμυτινὸς εἶναι «προσωπικότητα δευτερεύουσα», δὲν λέγει τι νέον.

Κατόπιν τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ὀλίγα μόνον σημεῖα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Μαρκάκη καὶ τοῦ Δάλλα ἔθιξαν, θεωροῦμεν ὡς βέβαιον ὅτι παρέσχομεν μίαν συνοπτικὴν εἰς τὸν ἀναγνώστην εἰκόνα τῶν ἀμφοτέρωθεν ἀπόψεων καὶ τοῦ κύρους των. Ἄν ἄλλως ἦσχο

¹⁸⁴) Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον 1868, σ. 12, στ. 73 - 74, Τοῦ Μανέτα τὸ τραγούδι, ἴδε καὶ Ἐρωφίλῃν, ἄνωτέρω στ. 19.

¹⁸⁵) Ὑπογραμμιζόμεν ἡμεῖς.

λούμεθα μὲ ὅλας τὰς γνώμας των, τὰς ὁποίας ἐμόρφωσαν, στηριζόμενοι περισσότερον εἰς τὰς καταφανεῖς ἀτελείας παρὰ εἰς τὰς χάριτας ἐνὸς οὐχὶ ἀψόγου ποιητικοῦ κειμένου, οὐδεμίαν, νομίζομεν, θὰ προσεφέρωμεν ὠφέλειαν εἰς τὴν ἔρευναν, ἐνῶ θὰ ἐσπαταλοῦμεν ἀσκόπως χρόνον καὶ χρόνον διὰ τὰ ἀντικρούσωμεν ἐπιχειρήματα ἀφ' ἑαυτῶν ἀσταθῆ καὶ ἀβάσιμα. Ὁ συντάκτης τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Δημ. Οἰκονομίδης κατέδειξεν ἤδη τὰ μεθοδικὰ λάθη τῶν Μαρκάκη καὶ Δάλλα εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν γνωμῶν των περὶ τῆς Ναξ. παραλλαγῆς τῆς Βοσκοπούλας¹⁸⁸. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἀπόψεις αὐτὰς τοῦ Οἰκονομίδου ἐβοήθησαν καὶ εἰς τὴν ἐκ μέρους ἡμῶν γενικωτέραν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Βοσκοπούλας, τινὰς δὲ ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα, ἀφ' ἐνὸς μὲν, διὰ τὰ εἶναι δυναιτὴ ἡ δημιουργία γενικῆς ἰδέας περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ εἰδυλλίου καὶ περὶ τῶν ἀντιρρήσεων, τὰς ὁποίας ἡ ἔρευνα δύναται νὰ προβάλῃ εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ τὰ καταστοῦν σαφέστερα τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐπὶ τοῦ θέματος προστιθέμενα. Εἶναι βεβαίως ἄξιον προσοχῆς καὶ μελέτης τὸ φαινόμενον τῆς ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς ἐξαπλώσεως τῆς «Βοσκοπούλας» εἰς τὸν λαόν, οὐδεμία ὁμως μέθοδος ἐπιτρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὰς λογικὰς καὶ φυσικὰς ἐξηγήσεις τῶν εἰς τὰς μορφὰς αὐτὰς παρατηρουμένων, καὶ νὰ ἀχθῶμεν εἰς συμπεράσματα, τῶν ὁποίων αἱ βάσεις δὲν ἀντέχουν εἰς τὸν παραμικρὸν λογικὸν ἔλεγχον.

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν

Πρὶν περατωθῇ ἡ ἐκτύπωσις τῆς παρούσης μελέτης, ἐλάβομεν ἐνδιαφέρονσαν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Βοσκοπούλας.

Ἡ Φιλολόγος Βιργινία Βέργη ἀνεκοίνωσεν εἰς ἡμᾶς νέαν Κρητικὴν παραλλ. τῆς Βοσκ., τὴν ὁποίαν ἤκουσεν ὁδομένην καὶ ἀπεμνημόνευσε πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ χωρίον Φόδελε τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου ἀπὸ στόματος ἐνενηκονταετίδος γραίας.

Ἡ παραλλαγή ἔχει περὶ τοὺς 150 στίχους, τῶν ὁποίων πολλοὶ μὲν προσέρχονται ἀπὸ τὸ πρότυπον, τινὲς δὲ εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα. Τὰ χάσματα εἶναι ὀλίγα· εἰς τὸ δημοτικὸν αὐτὸ κείμενον ἡ δὲ ἀπόδοσις τῆς ὑποθέσεως παρουσιάζει ἀξιοσημείωτον πιστότητα. Οἱ νέοι στίχοι, οἱ ὅποιοι ἐπλάσθησαν ἀπὸ τὸν λαὸν ἔχουν πολλάκις ποιητικὴν χάριν. Τὸ ἄξιον μνείας ὁμως εἰς τὸ νέον αὐτὸ κείμενον δὲν εἶναι τόσον ἡ ποιητικὴ ἀξία, ὅσον ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον διασφύζεται καὶ μεταδίδεται τοῦτο. Κατὰ τὰς πληροφορίας δηλ. τῆς δεσποινίδος Βέργη, ἡ

¹⁸⁸) Ἴδε ἀνωτ. Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας κ.λ.π.

Βοσκοπούλα «τραγουδιέται» εἰς τὸ χωρίον Φόδελε, ἡ δὲ μουσική, ὑπὸ τῆς ὁποίας συνοδεύεται τὸ εἰδυλλιον, ὁμοιάζει μὲ τοὺς Κρητικούς «σιγανούς». Ἡ μουσική αὕτη εἶναι ἰδιότυπος καί, καθ' ὅσον ἡδυνήθημεν νὰ ἀντιληφθῶμεν, τὸ μὲν «χρῶμα» τῆς εἶναι τοπικόν, ἡ μελωδία ὁμως οὐχὶ εὐρέως γνωστή.

Πάντως τὸ γεγονός ὅτι διασώζεται εἰς μίαν περιοχὴν τῆς Κρήτης παραλλαγή τοῦ εἰδυλλίου, πάντοτε ᾄδομένη μὲ ἰδιότυπον μουσικὴν, παρέχει νέα ἀξιόλογα στοιχεῖα περὶ τῆς ἐξαπλώσεως του εἰς τὸν λαόν, καθ' ἣν στιγμὴν ἐλλείπουν παρόμοιαι περὶ τῶν ἄλλων παραλλαγῶν εἰδήσεις.

Δυνάμεθα νῦν, βάσει τῶν ὅσων εἶδομεν ἀνωτέρω, νὰ ἀποφανθῶμεν ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἔχη διὰ τὴν ἔρευναν ἡ δημοτ. παραλλαγή ἑνὸς λογίου ἔργου. Δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως τὸ τοιοῦτον λαϊκὸν κείμενον σταθερὰν βάσιν καὶ κριτήριον ἐξ ὧν θὰ ἡτοκολύνετο ἡ λύσις τῶν πολλῶν προβλημάτων τοῦ προτύπου του, δύναται ὁμως νὰ βοηθήσῃ εἰς ἄλλας σπουδαίας παρατηρήσεις. Εὐχεραίνει τὴν καθολικὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας καὶ τῆς εὐρυτέρας ἐπιδράσεως τοῦ λογίου τούτου ἔργου, δίδει κάπως τὸ μέτρον τῶν ποιητικῶν ἱκανότητων καὶ ἀδυναμιῶν τοῦ λαοῦ, βοηθεῖ, ὥς καὶ ἄλλα κείμενα, τὴν κατανόησιν τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου καὶ παρέχει ἐνδιαφέρουσαν εἰκόνα τῶν ποικίλων φαινομένων, τὰ ὅποια λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν γλῶσσαν του. Εἶναι ἄρα ἡ συλλογὴ καὶ μελέτη τοιούτων κειμένων ἔργον ἐπιτακτικὸν διὰ τὴν ἔρευναν, ἡ ὁποία δύναται οὕτω νὰ ἀχθῇ εἰς ὠφέλιμα συμπεράσματα, ἀπολύτως σχετικὰ μὲ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς.

Ἀθῆναι Μάρτιος — Ἡράκλειον Ἰούνιος 1956

ΕΜΜ. Ι. ΔΟΥΛΓΕΡΑΚΗΣ